

1984
KÖNYVTÁR

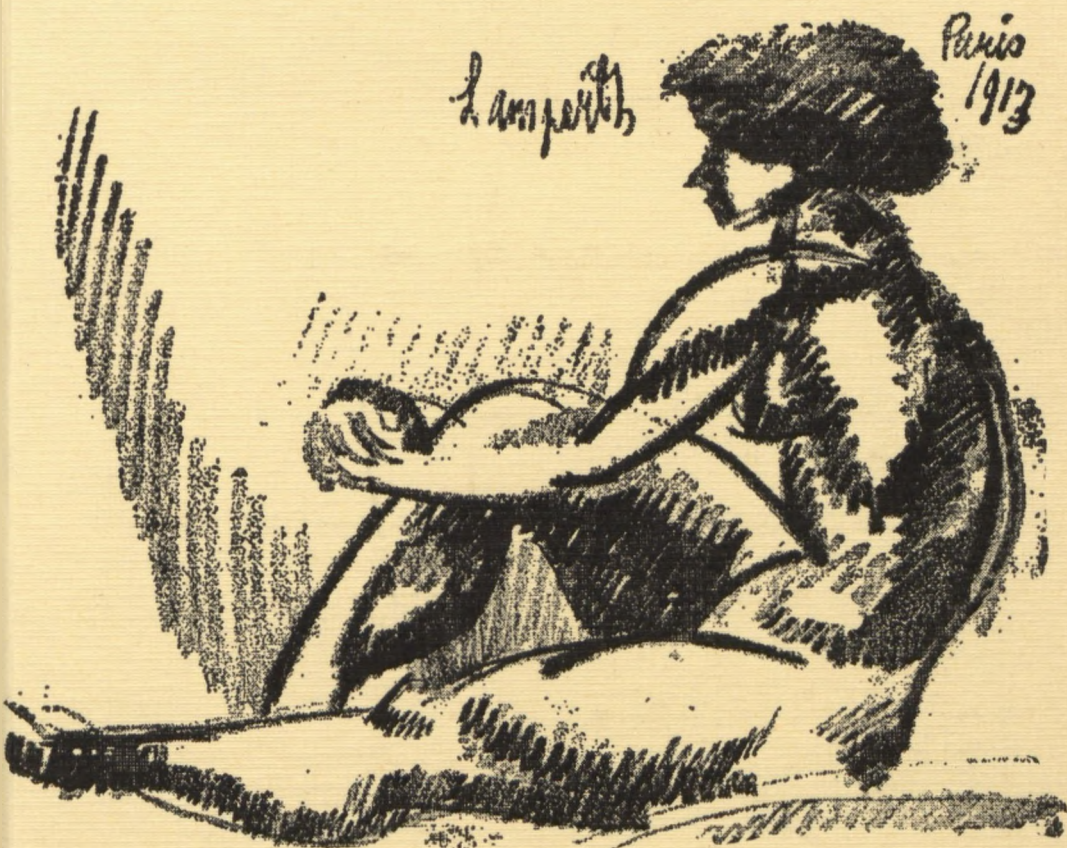
PALÓCFÖLD

PALÓCFÖLD

1984/4.

XVIII.

MŰVELŐDÉSPOLITIKAI, IRODALMI, MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT



1. Fodor András versei
2. Nyilasy Balázs versei
3. Pintér Tamás: Tehetnek egy szívességet a trombitásnak (elbeszélés)
13. Tamás István és Etesi Deák László verse
14. Lőrinczy István verse
15. Onagy Zoltán: Egy vándormunkás útikrónikája
21. Cegléd József: Az olaj
23. Bódi Tóth Elemér versei
24. Romhányi Gyula és Ádám Tamás verse
25. Szepesi József versei
26. Hortobágyi Zoltán: A kutya
28. Petrőczy Éva verse
29. Versek Pinczési Judit hagyatékából

NOTESZ

30. Hermann István: Gyermekszemmel
32. Szombathy Viktor: Szombatban–szombaton

MŰHELY

35. Tandori Dezső: Keszthelyi Rezső költészetéről
37. Keszthelyi Rezső versei

ABLAK

39. Salvadori gerillaköltők (Simor András)

ÖRÖKSÉG

47. Kassai-Végh Miklós: Szabálytalan emlékezés Radnóti Miklósról
52. Szabó Károly: Egy századvégi Don Quijote: Komjáthy Jenő
55. Az ismeretlen Madáchról – egy könyv ürügyén (Praznovszky Mihály)

MÉRLEGEN

58. Művészet és politika (Csongrádi Béla)
61. Fodor András: Szó, zene, kép (Czigány György)
63. Simor András: ...és voltak boldog békeidők (Mátyás István)

Öröm

A sima, tág ég összehajló boltja
kék diadallal őrzi fent magát,
árad a langyos szél, belémbotolva
mellemre szegzi rétek illatát.

Ezer sugárzó képet szöve, bontva
sziromfehérben remegnek a fák.
– őt látom lépni, úszik habruhája,
hajfonatán aranytűz zsiszeg át.

És megmoccan a közöny néma szárnya,
halkul a csend és zajosul a lárma,
mélyebb a menny, dacoskodóbb a féry,

de bennem bizton elnyújtózva terped.
mint széles, zöld mezőben két kis gyermek
a minden és a semmi könnyedén.

1947, Nyár

A cséplőgép megállt,
elroppant csattogása
meghökkenk hallgatásunk
csendjén még lüktet egyre,
de már a lányok
göngyölik a szijat,
sietve szétoszolnak
az ég porába veszve.
Megyek hát én is,
fáradtságom
derengő esti ablak.
Szeret az út,
a kutyák se engem,
csak a staféta
kedvéért ugatnak.

Zrínyi Pálffi Pálhoz

Legalább te érts meg, barátom!
A tehetetlen értelem
s a vágyak köteltáncosát. . .
a Nap-nézés letargiáit,
mocsaraink nyomorúságát. . .
Te tudod, hányszor – ó, de hányszor! –
játszhatna gúnyos, torz mosoly
a számon, lapozgatva sok
könyvem, fölidézve temérdek
javaslatom, koncepcióm,
kitakarhatnám Zrínyivár
sebes, üres, reménytelen,
elfűrészelt cölöpjeit;
ó, nézhetném én is, barátom,
a köldököm százféléleképp...

Szemeszterek szalagcímek

szemeszterek szalagcímek
tüntetések
tócsák árkok felelősség-
aprópénzek

betoncsikok fedélzetek
sávok rések
vásznaq rongyok felelősség-
aprópénzek

Tehetnek egy szívességet a trombitásnak

A rendőrök délután hat körül jöttek.

A városi nappal ilyenkor fordul át észrevétlenül estébe, a liftek zúgva járnak fel-le, a magasházak visszhangos falai között szétáradnak az élet közönséges zajai, mintha foglyul ejtett bogarak nyüzsögnének egy zsúfolt dobozban.

Garas Jácint kalandos munkához készült. Már hetek óta rossz volt a fürdőszobai csap, nem lehetett rendesen elzárni, a forró víz konokul csöpögött, s amikor erősebb lett a nyomás, mérges sziszegések törtek ki belőle. A férfi most végre elszánta magát, rendbe hozza a rohadt csapot, hogy ne kelljen hallgatnia a felesége fáradt, ingerült szónoklatait. („Úgy látszik, ez is rám marad. Mindent nekem kell elintézni. Csak merésztgesd magad, Nagy Trombitás, nekem elég, hogy egy ilyen aranyzájú mellett élhetek. Örökre levettél a lábamról az *ilszilencióddal*. Kábítóan tudtad fújni, vagy száz évvel ezelőtt. A szutykos lebujsz minden részeg vendégre elévezett. De azt a krimót már régen lebontották, és te legfeljebb a port fújod le a dossziékról, havi négyezerért.”) A fojtott viták nemegyszer a bizonytalan éjszakai csendben lobbantak fel, a csap alattomos, tolakodó hangjai miatt, és elrontották a szeretkezéseiket. Ezen a napon, hazafelé menet megvásárolta a szükséges holmikat, szelepet, tömítőgyűrűket, egyebet, amit a boltban egy nagymellű lány elárakott. „Ez köll magának”, mondta a „bájszolgálat” főlényesen, miután egy túlterhelt orvos kimerültségével meghallgatta a panaszt. Garas otthon át se öltözött, azonnal előkereste a rozsdásodó franciakulcsot meg az egyetlen, régi csavarhúzóét és a fiával bevette magát a fürdőszobába.

– Csak el ne áraszd a lakást – szölt utána az asszony egykedvűen, mint aki legszívesebben tudomást se venne a vakmerő vállalkozásról. A csüggedt hang összcsillett a sok éves kifakult pongyolával, amely szomorúan lógott rajta.

Buzdításnak nem rossz. Garas magabiztosan a gyerekre sandított, eszé ágában se volt válaszolni. Hosszú háborúban nincs szebb, mint a tűzszünet. Bolond, aki az alvó oroszán farkát rángatja. Feldobta a fogásra a bördzckijét és módszeresen sorba rakta a kellékeket a mosógép fedelén. – Először is elzárjuk a vizet – mondta. Jóleső gondolat volt, hogy egyedül, mindenféle tapasztalat nélkül lát olyan dologhoz, amit mások iparossal végeztetnek el. Pedig nyilván egyszerű az egész. A tárgyak feltárják magukat, mint a nők, ha az emberben megvan a kellő eltökéltség, hogy megismerje őket. – Csak semmi kapkodás – magyarázta felemelt ujjal, a fiára pillantva. – Mindig arra kell figyelni, amit éppen csinálunk.

Mire a gyerek cinkos módon oldalba bökte. – Benne vagyunk a képbén, atya. Itt most muszáj villogni. – Ferdén pillantott fel rá, hűséges barna szemé tele volt biztatással. Munkára készen dörzsölte a tenyerét. – Prímán megbütyköljük. Jobb volt, mint lesz.

- Nem úgy - mondta Garas.
- A zárát is primán megbütyköltük, emlékszel?
- Mi az hogy!
- De az a hülye ajtó megint leszállt.
- Vettem észre.
- Nem te tehetsz róla. Mégis megy a szöveg.

Na, ez az. Hirtelen nagy meghatottság áradt szét Garasban, elfogódott mosolyra húzódott a szája. Ebben a pillanatban a fia iránti ádáz szereteten kívül semmilyen más érzés nem volt benne. Az én kölköm. Úgy hasonlítunk egymásra, mint két tojás. Csak az egyik hamarabb fog elzárulni. Már majdnem megsímogatta a fejét, de sikerült még félúton megállítania a mozdulatot. Komolykodó képpel azt mondta: - Nana!

A fiú vidáman és megértően pislogott.

- Ne vigyorogj, Dzsi-Dzsi, nem a fényképésznél vagy - szólt rá Garas, majd elszántan bejelentette: - Most ugrik a majom a vízbe. - Megtornáztatta az ujjait, ahogyan a gyakorlás előtti bemelegítésnél szokta, szertartásosan és komolyan, az agyoncsiszolt, fényes hangszert bővölve, amelyet mindig úgy vett kézbe, hogy soha nem volt káprázatos hangokat fog kicsikarni belőle. („Na, megint kunkorodik valami szívödöglesztő, lila blucs, amitől leválik a tapéta. De ne csüggedj, Aranyszájú, a nagy Luis Armstrong is lent kezdte. Igaz is, tán el kellene menned az álmok városába: egész New Orleans odavolna a boldogságtól’’) A trombita már egyre ritkábban került elő, itt a betondobozban nem fújhatta meg rendesen, a zaklatott lakók darabokra szaggatták volna, így néha-néha elsétált vele a szomszédos negyed félkész, kopár házaihoz, ahol a magányos dallamok szabadon szállhattak a nyers panelfalak között. - Hát lássuk - mondta most és megfontoltan hozzáfogott az elzárót védő műanyag kupak lecsavarásához. Maga is meglepődött, milyen könnyedén sikerült, csak néhányat kellett fordítania rajta, és máris a kezében volt. Minden részével érezte, hogy a fia áhítatosan figyel. A franciakulcsba fogott csapelzáró is engedelmesen mozdult, s amikor, alig egy perc múltán ellenőrző próbát tartott, elégedetten tapasztalta, hogy a művelet eredményes volt: egy csepp meleg víz se jön a vezetékéből.

- Nagy vagy, atya. - A gyerek ünnepélyesen odatolta a kezét. - Utána lépünk, fizetek neked egy üveg sört a Becsületvesztőben.

- Túl bőkezű vagy.
- Legyen kettő.
- Zúzmarás.
- Csakis.
- Mennyi pénzéd van?
- Semennyi.
- Gondolhattam volna.

A csap kiszerelése következett. Ez már jóval komolyabb munka volt. A franciakulcs többször lecsúszott a rézből készült szelepház keskeny lapjairól, de a menetek végül is engedtek, egyszerre látható lett a vízkövel lepelt nyitott csődarab. Olyan volt, mint egy üres, tisztátalan száj.

Garas a szerkezetet nézegette, próbálta kiismerni a működését. A lámpabúra ködös, lisztet fényt szórt szét, a hitvány izzó nagyon takarékosan világított, alig látott mellette. („Itt ennyi is elég. Nem sebészeti műtő ez, hanem fürdőszoba, ha nem tudnád. A füttyölődet talán így is megtalálod.’’) Garas

vádlóan felemelte a karját. – Ezért vágom meg azt a finom bőromet minden borotválkozásnál. – Elhatározta, hogy most már csakugyan erősebbre cseréli. Legalább százásra. Holnap lesz a napja. Ha Linda fejréall, akkor is.

Kint váratlanul megszólalt a csengő. Először röviden, majd rögtön utána egy túlzottan kitartott berregéssel.

– Megnézzem? – kérdezte a gyerek.

– Le merném fogadni, tíz az egyhez, hogy a Mamácska jött – jegyezte meg Garas epésen. Evoé! Nincs a kerületben még egy ilyen radaros anyós, aki így ki tudná szimatolni, mikor van rá szükség. – Ide meg tedd ki a táblát, hogy „a félfogadás szünetel” – mondta. Amikor Dzsi-Dzsi kiment, halkan füttyörszni kezdett, laza, fölényes mozdulatokkal piszkálgatta a kezében levő alkatrészt. Garas Jácint, a dörzsölt mesterember, akinek a szakma a kisujjában van.

Nagyon rövid idő telt el, a fiú gyanúsán oldalazva visszajött. Értetlenül, zavarodottan meredt az apjára, mintha elfelejtette volna, mit akar mondani.

Valami történt. Az ember nem tudja, mikor éri öröm a házat. Garas lassan abbahagyta a füttyölést, bizonytalan szorongás fogta el.

– A rendőrség – szólalt meg Dzsi-Dzsi fakó hangon. – Téged keresnek.

– Engem? – Garas meglepett grimaszt vágott, nem bírta ki, hogy hozzá ne tegye: – Csapszereléskor rendőrrel találkozni, időváltozást jelent. – És megveregette a fia vállát. – Lehet, hogy „ki kicsodá”-t játszanak.

Az előszoba nyitott ajtajában két férfi várakozott. Elmozdíthatatlanul álltak a küszöbnél, mint akiknek ritka jó ajánlatuk van, és biztosak abban, hogy az üzlet létrejön. Egyikük civilben volt, jól szabott, sportos zakójában, Charles Bronsonos könnyedséggel támaszkodott az ajtókerethez. Az első pillanatra látszott, hogy ő a főnök. Mögöttük, a szűk lépcsőházban éppen megállt a lift, a szomszéd lakó nyomakodott ki belőle s a folyosón letáborozva hosszasan, alamuszin piszmozgott a csomagjaival.

– Talán fáradjanak beljebb – ajánlotta Garas és belökte az ajtót. – Ezek a házak tele vannak résekkel, úgy jár bennük a huzat, mintha a berendezéshez tartozna. – Csak ezután kérdezte meg, hogy mit óhajtanak az urak.

A fiatalember középső ujjával végigsimította hosszúra növesztett, szomorú bajszát. Láthatólag ebben is ragaszkodott a Bronson-stílushoz. Mintha a *Mr. Majestyk* című filmből lépett volna elő. – Ön Garas Jácint? – Érezhe ő volt, hogy idegenkedve ejti ki a nevet.

– Én vagyok.

A nyomozó alaposan megnézte. – Jól elkeresztelték – jegyezte meg nyá-jaskodva.

Igazán kedves. – A Jácint régi görög mondai névből ered – közölte Garas mellékesen, mint aki többet is tudna beszélni erről. – Nekem meg felel.

A sportzakós szórakozottan bólogatott. Az arcára volt írva, hogy ne lehet neki semmi újat mondani. – Kérem a személyi igazolványát – szólalt meg száraz, hivatalos hangra váltva. Ehhez igazította a testtartását is. Egyszerre feszes lett és megközelíthetetlen.

Garas kihozta a fürdőszobából a viharvert bőrdzsekit és szorgalmasan keresgélgni kezdett benne. A rendőrök fölényes biztonsággal, kajánul figyeltek, ahogy egyre kapkodóbb igyekezettel, újra és újra kiforgatja a zsebeket. – Talán a másik ruhámban maradt – magyarázta és a feleségére pillantott.

Linda, a gyereket átkarolva, fehér arccal állt a fal mellett. Garas elindult a nagyszoba felé, de a nyomozó leintette:

– Fölösleges.

Az egyenruhás törzsörmester ekkor felpattintotta a vállán lógó táskát, mint valami varázsdobozt, és két ujjal kihúzott belőle egy megviselt igazolványt. – Ez az?

Garas az eléje tartott oldalon a saját, kissé merevre sikerült fényképét látta. Közlebről is megnézte, mintha valamilyen ritkaság apró, finom részleteit akarná szemügyre venni. Nyílt, bizakodó garasi arc, az a bizonyos makacs, fésületlen garasi hajtincs, a kamerának kiszolgáltató tekintet. Stimmel. Kétségtelenül az ő igazolványa volt, az ő lompos aláírásával, és lent, a bal sarokban a kék tintafolttal, amelyet a felületesen zsebre tett golyóstoll ejtett a papíron.

– Szóval, elhagytuk, mi?

Megkapó királyi többes. – Ezek szerint elhagytuk.

– Nagy könnyelműség.

– Észre sem vettem.

A rendőr visszacsúsztatta az igazolványt a táskába. Végérvényesnek látszó mozdulat volt.

– Velünk kell jönnie – jelentette be Bronson, a jellegzetes bajuszsimogató kíséretében.

Eléggé váratlan fordulat volt. Garas tétován körülnézett a rendetlen előszobában. Nyomozó, rendőr, gyerek, feleség. Ez most valaki mással történik. – Bekísérnek? – érdeklődött szelíden. – És miért?

– Nem is sejti?

– Sajnálom, de nem.

– Majd odabent megtudja.

Odabent.

– Ha ártatlan, nincs mitől tartania.

– Kíváncsivá tesz.

Lindának sikerült visszazorítania a felcsukló sírást. Tehetetlen, hisztérikus lendülettel odavetette magát. – Mit csináltál, drágám?

– Nem csinált semmit – közölte a fiú nyugodtan.

– Majd odabent megtudom – mondta Garas és olyan ráérősen bújt bele a dzsekibe, mintha csak könnyű késő délutáni sétára indulna. Megigazította a zsebeket, begyűrte az inget, félig felhúzta a cipzárt.

– Vesztettél, atya – mondta a gyerek.

A férfi elismerő mosolyra húzta a száját. – Nagyon úgy fest, Dzsi-Dzsi. Egyáltalán nem hasonlítanak a nagyanyádra.

*

Garas két és fél nap után, csütörtökön déltájt keveredett haza. Közben kiütközött az arcán a sűrű, fekete szőr, kockás vászoningét megviselték a priccsen töltött hosszú éjszakák. Belül is kissé gyűröttnek érezte magát, az ismétlődő rendőrségi szertartások, elővezetések, kihallgatások, szembesítések nem voltak éppenséggel pihentetők vagy felemelők. Eleinte egy csomó disznósággal gyanúsították, ő pedig megpróbálta előszedni az elsöprő, cáfolhatatlan, megdönthetetlen bizonyítékait, és eleinte az derült ki, hogy ilyen nincs neki egy szál se. Benne ült egy veszett, rázós kocsi, amelyből nem lehetett kiszállni. A zárka, a kapitányság alagsorában, békés oázis volt. Édes otthon, biztos menedék. A másfélszer háromméteres, meszelt falú csinos

helyiségen egy szakállas besurranó tolvajjal osztozott, aki figyelemre méltó, eleven értekezéseket adott elő a riglihúzás módozatairól. Aztán a dolgok kezdtek jobbra fordulni, Bronson mind zavartabban, céltalanabban tapogatta a bajszát, mintha ellenőrizni akarná, megvan-e még, és Garas Jácint egyszer csak azt vette észre, hogy valami szemérmes pardon-légkör veszi körül. Majd végre fanyarul elbocsátották. („Elnézését kérjük. Azért vagyunk, hogy gyanakodjunk. Megértheti. Minden maga ellen szólt. A tények, az időpontok, a sértettek vallomása. Így aztán belekerült a szórásba. Megesik ez.”) A nyomozó azt mondta, ha óhajtja, hazaviszik kocsival. Óhajtotta. Fesztelenül elterült a hátsó ülésen, egyik keze zsebben, a szája fontos-utas biggyesztésre állítva, visszafogott érdeklődéssel nézte az elsuhanó utca-képeket. Élvezte a pár perces utazást és ezt közölte is a két hallgatag rendőrrel. Már a lakótelep közelében jártak, amikor váratlanul megállította a kék-fehér autót, azzal, hogy köszöni a fuvart, de itt kiszáll, ha nem veszik zokon. A szolgáltatóház fodrászüzletében megborotváltatta magát, majd átment a Cicababa presszóba és kért egy üveg hideg sört. A pult mögött riszáló Cicababa csak langyos, olcsó készmosollyal tudott szolgálni, de a vékony, vörös köpeny alatt rezgő feneke minden pénzt megért. Volna. Garas most, amikor az ismerős tájékon hazafelé tartott, úgy érezte, messzi túlsó partról jött ebbe a régi pocskék-jó világba, amely az ő hányatott távolléte alatt semmit se változott. Különben nem is volt olyan kibírhatatlan és sanynarú vendégszolgálat. Csak egy kicsit fura. Végül is nem vesztett semmit. Itt van, eredeti példányban, minden része ép, megbízhatóan működik, jelez. Különösen fontos, sürgető üzeneteket kap letről, mióta a Cicababa beriszálta csábos gömbölyűségeit a tájba. Győzött az igazság, Garas Jácint szociális előadó, a leghűségesebb barát, a legjobb férj, a legjobb apa, ím, megérkezik szeretteihez, mint egy becses, váratlan ajándék.

A házfelügyelőnő, mintha megnesztele volna az elhalaszthatatlan alkalmat, éppen akkor lépett ki a földszinti lakásból, amikor a férfi becsukta maga után az üvegezett bejárati ajtót. A lánytestű, kontyos asszony össze-csapta a kezét. – Ó, egek! – jajdult fel. – Hát kiengedték?

Nyolcvan kiló álmélkodás és csalódás, a légyiszkos házirend alatt. – Nagyon kedves, hogy örül nekem.

– Az nem kifejezés. Én mindjárt mondtam, hogy beszélhetnek akármit, nincs itt semmi szenzáció. Tudja, az emberek szeretnek a más dolgában vajakálni. Odavannak azért, ha valamin elcsámcsoghatnak. – Melegen, sziruposan folyt a nő hangja, a fejére tornyozott hajszobor csillogott a laktól.

– Na, igen – bólintott Garas, a liftajtóval szemezve. Hallatszott, hogy a lift ide-oda ingázik a felső emeletek között.

– Mindenre van idejük. – Az asszony gyászosan végighúzta tenyerét fenséges csipőjén. – Nekem épp elég a magam baja.

Garas hűségesen követte a mozdulatot. Na, tessék, megint egy kísértés. El tudta képzelni, hol rejtőzik a bajok fő forrása. Rendkívüli forrás lehet. – Igazán jól néz ki – mondta. Nem így fest az, akinek súlyos gondjai vannak.

Az özvegy hálás volt.

Forró Hálás Özvegy. A makacs felbújtó egyre jelzett letről. – De azért megértem – mondta Garas és tartózkodóan legeltette szemét a selyembe burkolt tájakon. Talán egyszer ki kellene csomagolni a díszes göngyöleg-

ből és megvizsgálni, mi van alatta. – Nehéz lehet egyedül – tette hozzá alattomosan. Ilyen esendő az ember: sóvár gondolatokra vetemedik, ha egy-két napig elvonókúrára tartják.

– Ne haragudjon, ha kérdezek valamit... – Az asszony közelebb ringott.

Finom, gerjesztő illatok jöttek, a levegő viszkedett. Behúzni a féket, gondolta a férfi. Azonnal leállni.

– Megmondaná, hol vették azt a cuki tévéállványt? Régóta fenem a fogam egy ilyen forgatható micsodára. – Kis zavar futott át a nőn, mentetözve félrehajtotta fejét. – A házkutatáskor engem kértek fel hatósági tanúnak. Akkor láttam.

Ravasz tálalás. Fortélyosan elhelyezett akna egy mimóزابokorban. Garas a lifthez cselezte magát, a kulcsaival játszott. – Iparművészeti darab. Az anyósomtól kaptuk – mondta szárazon. A táblán végre kigyulladt a felmentő, szabad jelzés. Gyorsan megnyomta a hívógombot.

Felfelé menet jutott eszébe, hogy ebben az időpontban nem talál ott hon senkit: a gyerek iskolában van, Linda meg dolgozik. A féktelen, ünnepeles fogadtatás tehát elmarad. Odüsszeusz teljes fegyverzetben, tette készen hazaérkezett, és az ő hűséges, jó Pénélopéja nem tud róla. Sürgősen el kell zárándokolnia a környék valamelyik éppen működő telefonjához, hogy a feleségével beszéljen. Ó, Linda, szegénykém, tudom, menyinyire izgultál értem... De a lakásban többszörös meglepetés várta. Az ajtónyitásra a felesége szaladt elő, egyenesen a karjába zuhant, és ő, a ráboruló asszony mögött, a feldúlt nagyszoba közepén nyomban felfedezte Mamácskát is: egy túltömött bőröndön lovagolt nagy igyekezettel, hátha sikerül lecsuknia. A rendkívüli állapot szembetűnő volt. A csábító házastársi heverőn, a fotelokon és a szőnyegen ruhák, cipők, gyerekholmik hevertek, sietős összevisszaságban. Garas azonnal sejtette, hogy eltökélt mentőakció közepébe csöppent. Az anyatigris kiragadja az elárvult leányt és az ártatlan gyermeket a fojtogató magányból. Netán a fertőből. Az is lehet.

– Nem tudod, mit álltam ki – tört rá Linda. – Nem tudod, nem tudod – hajtogatta elnyűtten.

Garas hozzáértő kézzel simogatta a remegő asszonyt. Az arcát, a haját, a hátát. – Nyugodj meg, drágám, Amint látod, túléltem.

– De mit akartak tőled?

– Csak félreértés volt.

– Csináltál valamit?

– Mondom, hogy félreértés. Most már minden rendben van.

– Jó tudni...

Mamuska reményvesztetten, sértetten üldögélt az ellenálló bőröndön. – Egyáltalán semmi sincs rendben.

– Hát ez nem hiányzott – ismerte el a férfi. – De itt vagyok, teljes élcetnagyságban. – És a mellére bökött. – Nézzetek meg jól.

– Mindnyájan megnézhetjük magunkat – mondta Linda kongó hangon.

Borús házimuzsika, halkan pengetve. Pizzicato piano. Mintha még most sem fognák fel, hogy a süket kriminek vége. A lapja tiszta, olyan ártatlan, mint egy nemeslelkű, hamvas szülőlánny. Méretre készült glória fénylik a feje fölött; nem látják? Garas félresöpört néhány aranyos bugyit, rö-

vid hálóinget meg efféle forró ruhadarabot és belesüllyedt az egyik fotelba. – Ahol gyalulnak, ott hullik a forgács – mondta bölcsen és megbocsátón. – Elvégre az enyém volt az igazolvány, amellyel az a szélhámos strici jó pénzeket csikart ki a hiszékeny nénikékből meg vén szivarokból. Mert ezt a szemétséget csinálta. És még hasonlított is rám az ipse. Bördsekit hordott, a modora választékos, megnyerő, egészében rokonszenves, mint én. Szegény, megtépázott öregek... Egyszer csak betoppan egy jóképű, finom ember, azt mondja, bocsánat a zavarásért, a tanács szociális osztályáról jöttem, odamutatja a személyit, melegen érdeklődni kezd a sorsuk felől, sajnálkozik, jegyeztet, csóválja a fejét, udvariasságból leönt egy-két kupicával a rettenetes háziszöttes tojáslikőrből vagy csokoládéflippből, aztán borongósan meditatálni kezd, hogy bizony, keserves az élet, semmi nem megy egyszerűen, de azért reménykedni kell, hátha van valami kiskapu, és talán-talán lehetne segíteni a bajokon. Esetleg, netán, ha... A nyomorultak meg rögtön értik, miért ne értenék, nem inkubátorban élnek, nap mint nap tapasztalják, hogy minden kerék jobban forog, ha egy kicsit meg van kenve. És előkotorják valahonnan, a megsárgult lepedők vagy rongyos régi könyvek közül az eldugott, összekuporgatott kis pénzüket, még rimánkodnak is, hogy tessék csak vinni, szívhezszólóan esdekelnek, újratöltik a poharat, megtoldják az összeget még egy-két százassal, ami biztos, az biztos, potyán nincsen semmi, így van ez, mióta világ a világ, hisz' Krisztus konorsóját se őrizték ingyen. – Garas itt megállt egy pillanatra, mert zavarta a hallgatóság közönye. Mintha a nagy semmibe bámultak volna, Linda ernyedten lógó fejjel, Mamácska odafagyott komorsággal az arcán. Garas megvakarta az állát, az ujjával csettintett. – Hölgyeim, figyelem! Most jön a történet vége – jelentette be titokzatosan.

– Ez vagy te – sóhajtott fel az asszony. – Direkt élvezed, hogy ilyen szégyenletes dologba keveredtél.

– Mert az embernek röhögnie kell. – És a férfi megpróbálkozott a híres Garas Jácint-féle bájbivgyorral. Eddig valami jóleső biztonságban ringatózott, a nyugalom és a könnyedség most kezdett lassan elszivárogni belőle. – Szóval, az üzlet szépen virágzott, az illető igencsak komolyan vette a dolgát, volt olyan nap, hogy tíz-tizenöt helyre is bekopogott – folytatta csevegő hangon –, hullott a pénz, mint ősszel a falevél, holmi apróságot, ezt-azt még el is csent, és ez így ment volna még, ki tudja, meddig, csakhogy a sors összehozta egy ártalmatlan kis rövidlátó öregasszonnyal, aki túl aggályosan, túl sokáig találta nézegetni a személyi igazolványt, az ablakhoz is odavitte, hogy a rozoga szemüvegével jobban lásson, az ál-előadó lába alatt meg forrószodni kezdett a parkett, hirtelen beijedt és füstölve távozott a tett színhelyéről... Hát ennyi – mondta Garas diadalmasan és úgy méregette őket, mint aki pártfogó ismerőst keres. – Ott volt a papírom, nagyjából illet rám a személyleírás, világos, hogy fennakadtam a madárfogó hálón. Az átejtett, nem túl híres memóriájú kisöregnek pedig berezelve egyre énrámm mutogattak a rendőrségen. – Garas nagy lendülettel szétdobta kinyújtott lábát, egészen elterült a fotelban. – Még jó, hogy a balfácán végül megkerült. Most ott ül a zárkában, én pedig itt lubickolok kis családom szeretetében; csak utódom és örökösöm hiányzik.

– Azt hiszed, most valami jó viccet mondtál? – Linda idegesen, szaporán hunyorgott, mint mindig, amikor éles folytatásra készült. – Megkérdezhetnéd, hol van a fiad.

Hol volna... – A fiam az iskolában van – mondta Garas a nyelvlecekék egyszerű kijelentő stílusában.

Mintha rádió szólalt volna meg, anyósa szárazon, távolról közölte: – Elküldtük moziba. Nem volt hajlandó iskolába menni. Talán kitalárod, miért.

– Miért? – kérdezte Garas.

– Ne add itt a naivat – szípogetta a felesége. – Nagy, készséges könnyecsek buggyantak ki a szeméből és legördültek a rúzsozott száj mellett. – Az egész lakótelep a te dolgodon élvezkedik. Tegnap azzal csúfolták Zsigát, hogy úgy látszik, nemcsak a trombitát szoktad megfújni. Még össze is verekedett miattad. Akkor monokli van a szemem alatt, mint egy kistányér.

– Az én fiam! – mondta Garas büszkén. Ebben a pillanatban kezdte érteni, honnan fúj a szél, miért ilyen dermedt körülötte a légkör. Fintorogva végigpásztázta a szobát, és mintha csak most venné észre a fel fordulást, kedélyesen megcsóválta a fejét. – Nyaralni készültök? Javíts ki, ha tévedek.

– Úgy gondoltuk, jobb lesz, hogy ha hozzám költöznek – adta hírül Mamácska-rádió.

Ezek bediliztek. Garas meglepetten füttyentett. Több nem telt tőle.

Linda hajszoztan mászkált a bútorok között, a kezét tördelte. – Most már örökké azt mesélgessem, hogy merő tévedésből csukták le a férjemet? – A duzzogó ajkbiggyesztés még nyomatékosabbá tette a szavaiban bújkaló gyanúsítást. – A világból szeretnék kimenni. Nem ilyen életet képzeltem magamnak. – Hirtelen megállt a férje előtt. – A házfelügyelőnő, az a dagadt, pletykás rüfke itt volt, amikor a rendőrök ráakadtak a *takarékbetétkönyvre*, a vacak kották között. – Úgy találta ezt, mintha csalétket rakna egy ügyes csapdába. – Valahogy elfelejtetted közölni velem, hogy van harmincöt ezer forintod.

A két nő diadalmasan összenézett. A nagyszövegű trombitás most kapkodhat a levegő után. Erre a csinos leletre adjon magyarázatot, ha tud.

– Miért hallgatsz? – kérdezte az asszony.

A hang Lindáé, a hanghordozás egy ügyészé. – Szóhoz se jutok – mondta Garas.

– Nem csoda.

– Mitagadás...

– Tán a fizetésedből kapirgáltad össze?

– Nem – felelte Garas savanyúan.

– Mindjárt gondoltam.

– Mit gondoltál, drágám?

– Hogy nem tiszta ügy. Azt kellett gondolnom.

– Kellett?

– A nyomozók repeszték az örömtől, amikor megtalálták.

– Azok olyanok. Minden csekélységnek tudnak örülni. – A férfi boszús képpel hátrasodorta a homlokába lógó nevelhetetlen hajtincset. – Oda a meglepetés. – Aztán lassított mozdulattal kihúzta a dzseki belsőszéből a bűnjelet, mintha a tárcáját halászná elő egy kedélyes kisvendéglőben, hogy rendezze a számlát. – Tessék – mondta. – Pénz áll a házhoz.

Mamácska egy federítő óvatosságával előbbre lépegetett, hogy közvetlen közelről lássa. – Milyen pénz ez?

– Kicsi – felelte Garas. – Szívből sajnálom. A lottó akkor fizet legkevesebbet, amikor nekem is beugrik a négyes találat. – Biztos kosarazólendülettel az asztalon álló kerámia tálba dobta a betétkönyvet. – Közpréda. Lakáscserére szántam, de ez ne zavarjon senkit.

Mind a ketten tűnődve hallgattak, mint akik a szétkergetett gondolatokat próbálják nagyhirtelen összefogdosni. Linda minden idők legcéltalanabb rakosgatásába kezdett. Nyersen elragadott egy hamutartót, majd visszacsúsztatta a helyére. A padlóvázát öt centivel odébbtolta, megváltoztatta a heverő színes subapárnáinak a sorrendjét, elfordította az állólámpát, aztán valamennyi tárgyat gondosan újra oda tett, ahol eredetileg volt. – Azóta nincs meleg vizünk – mondta rettentő tanácsstalanságában.

– Ez volt a legkevesebb – sóhajtott fel Mamácska, és hosszas, lankadt bólogatása egyéb tragikus, fenyegető körülményeknek szólt.

Garas kikászálódott a mély fotelból. – Rendbehozom a csapat – jelentette be méltóságteljesen.

– Azt igen – mondta Linda szenvedve –, a csapat talán rendbe lehet hozni...

A férfi úgy érezte, lassan, fáradtan lefelé csúszik valami szép, derűs magaslatról. A kijózanító fogadtatás mozzanatai túl frissen, elevenen éltek benne, enyhe undorral gondolt minden alamuszi fecsegőre, más piszkában turkálóra, és homályosan feltette a meglepő kérdést, hogy miért nem ismeri a feleségét. Mintha két és fél nap alatt nagyot fordult volna az egész nyavalyás világ. Szűk lett és érdes és barátságtalan. Soha nem érezte magát olyan szabadnak, kipróbálnak, teherbírónak, mint jó egy órával ezelőtt, amikor a Cicababa közelében urasan kiszállt a rendőrautóból, de azóta bizonyos események ezt a könnyelmű újjongást jócskán lehasztották. A szabadság szellője környezetszennyező szagokat lengetett, és Linda pusztja jelenléte kimerítő volt. A helyzetére gondolva elhúzta a száját. Innen nézve a szerepe elég balgatagnak látszott, vigyori statisztaként ügyködött, hamis, csalóka díszletek között. Mellékes, suta figura volt, ezzel az elmével. Nemes vonalú fején bohócsapka, a lábán papucs, a hóna alatt elnémult trombita. Egy mostanában olvasott csavaros történet jutott az eszébe, a jámbor pasasról, aki idegen lakásba téved, és csak évek múltán jön rá arra, hogy eltévesztette a házzszámot, dörén besétált egy kelepcebe. Garas gondolatban bátorítón kezét szorított magával és körülbelül olyan tartásban indult a fürdőszoba felé, mintha időzített bombát kellene hatástalanítania. Garas Jácint polihisztor, világhi és mindenés, a köz szolgálatában. Az ajtót férfiasan bevágta maga mögött, mint, amikor az ember végérvényesen lezár egy szakaszt az életéből. Míg a csappal bajlódott, eltöprengett azon, hogy vajon milyen port kavart ez a vacak rendőrségi história a hivatalban. El tudta képzelni. Az egész társaság igen finnyás és kenetes, piszok nagy erkölcsösség dül odabent. Lelki szemével látta, amint élveztegen dörzsölik a tiszta kezüket és arra kötnek fogadásokat, hogy ki kerül majd a helyére. Kinjában elnevette magát. Hiába próbál mosakodni, legkevesebb, hogy más helyre dugják, az irattárba, a postázóba vagy az iktatás hangulatos odújába, ahol kellőképpen el lesz zárva, ki lesz kapcsolva, mérget lehet rá venni, hogy elteszik a süllyesztőbe, ha ugyan melegebb tájakra nem küldik. Gyanús egyén lett, akitől óvakodni kell, mert ártatlanság ide, ártatlanság oda, jobb ilyenkor vigyázni. Garas egy

életművész nagystilúságával megvonta a vállát. – Tehetnek egy szívességet... – mondta félhangosan. – Tehetnek egy szívességet, tehetnek egy szívességet... – dúdolta, miközben a merész kísérlet a végéhez közeledett. Nemsokára a csap a helyén volt és működött, Garas mind a két kezét zsebre vágva állt a mű mellett, elégedetten zuhogtatta a forró vizet a kádba. A visszhangos fürdőszobában diadalmasan sistergett, zengett a víz, mint egy elsöprő erejű ünnepi szimfónia. Garas lengén alámerült, légiesen lebegett benne, észre sem vette, hogy a fia benyitott.

Dzsi-Dzsi hirtelen bukkant elő a gőzből. Ravaszul mosolygott, akár egy tapasztalt, vén róka, aki minden lehetséges jót és rosszat ismer a világról. Bedagadt szeme sötétkék, véraláfutásos folt közepében pislogott. – Tudtam, hogy számíthatok rád, atya – közölte a harsogó zajt túlkiabálva és nagyrabecsülése jeléül határozottan odalökte a kezét.



Memes Sempert 1918. VII. 1

Áldozat napszálltakor

Miként a lányok lángoló szoknyája
a férfiközöny évszakaiban,
fölreped a domb,
és elnyeli a Napot.

Vörös tehenek futnak
széles mezők sárga útjain,
kék hegyek megnyílt
patakjaihoz,
hol fehér bikák tartják az eget
fekete szarvukon.

S az Úr
fényes kagyló-tenyerébe
meríti a tengert
és
megitatja a gyíkot.

ETESI DEÁK LÁSZLÓ

Önemésztés

Mint aki egy fának az egyik ágából
baltanyelet készít,
s a baltával kivágja magát a fát.

Pásztorének Sinka Istvánról

Öreg juhász állát régen felkötötték
széthordta szagát az ős bihari szél
széthordta szerelmét konok éhezését
s a holdtól lángoló keményszálú haját

egy lány fürdött égszínű folyóban
duzzadó mellein vízililiom
hosszú combjain a hullámok táncoltak
és isteni öle felizzott a nyárban. . .

a Körös folyt a kék csillagok felé
karcsú partjainál pásztorok daloltak
a tűz lerágta a sovány birkák húsát
s csendőrtollaival jött az őszi hajnal

ajánlás
juhászokért akik
kiknek csontja
akiket félholtan
s kikkel kezét fogott

fagyott krumplit ettek
felett sőt legelt a nyáj
a szekérre tettek
a sompolygó halál

Egy vándormunkás úti krónikája

*Az út örök és tétlen
mégis mindent végbevisz észrevétlen.
Lao-Ce*

1. *A mészáros orosztanár.* Az úton a kezdet egy vadgalambfészek. Elkészítetlen és rendetlen, akár a szarkák mesterműve. Évek óta ismerem. Lakóit is, bár meglehet, szeretőt, házastársat váltottak az elmúlt zimankós telek, füledt, idegesítően egyhangú augusztusok unalmában, depressziójában, amikor csak az a bogár, meg a bogárvadászat, elkerülhetetlenül.

Annyira nem, olyan jóban nem vagyunk, hogy megkülönböztethetném őket személyre szabott stílusjegyeik alapján.

Fészük túlfeljett fáiskola egyik szélső parcellájában rejtőzködik. Ezt a tíz-czer fát, óriáscsemetét elfelejtették eladni, vagy eladhatatlan volt (?), így aztán, mert újra szükségessé vált a terület, gazdái megkezdték az irtást, számomra igen meglepő módon: mellmagasságban motoros fűrészsel elmetszik a törzseket. Kikeresem a vadgalambok otthonát, talán egy nap a haladék, gondolom, és közben eszembe jut Palánki tanár úr, a pofonyáros orosztanár, aki két csapdával elfogott uhujának, néhány hozzá hasonlatos természetű tanítványával, a temetőkert szomorúfüzeiről alvó madarakat légpuskázott le, soha nem felejtve el reggel, hogy eldicsekedjenek a mészárlás számadataival. A tanár úr technikája oroszitanításával egyezően ritka radikális volt. Erős reflektorral kikeresték az ágak között a szárnyasokat, s amikor felfedeztek egyet, négy-öt puskával tüzeltek rá, megjelölt (!), megkülönböztetett ölmogyókkal.

A madarak éppen úgy hozzátartoztak életünkhöz – nem lévén ilyen elképesztő méretű a vegyszerezés hatása –, mint ahogy mi törtük a havat a tanyáról iskolába menet téli reggeleken. Sem a térden felül érő hó, sem a hurokkal elfogott fácán, sem a Topolyoson úszkáló vadkacsa lecsúzlizása nem okozott lelki defektet, hiszen a fácánleveshez – különösen anyám elkészítésében – alig hasonlítható étel; a hó pedig: ha tél van esik, egyértelmű. De hogy valaki pusztán sportból, csak azért, hogy fogságban tartson kápolnatornyok környékéhez tartozó éjszakai huhogót, csak azért irtja a senkinek nem ártó, kedves balkáni gerléket, elképesztőnek tartottuk. (A kis csapat lajstromot vezetett a jelölt golyók találatáról, és talán jutalmat is tüztek ki az elsőnek.)

Az eset okozta „tartózkodásunk”, túl a nyitott tenyérrel, számolatlanul osztogatott pofonokon, minden bizonnyal jelentős részt vállalt az orosz nyelvben való jártasságomban, annak igen alacsony fokában. És maradt a későbbiekben is.

2. *Egy másik vándor.* Március közepe van és szemetel a hó. Lókosi kölyökkoromban nemritkán fordult elő, hogy március idusát a Topolyos mellig érő, így könnyen átmelegedő vizében az esztendő első fürdésével ünnepeltük. Ma szemetel a hó. Felhúzott cipzárral nagykabát, alatta vastag pulóver.

A buszmegállóig tartó út egyharmada elmaradt. A mocskos kis patak, melyen átkelek, hogy elérjem a Külső Bécsi utat, ezen a reggelen tisztábbnak látszik. Hétfő lévén ma járt le a negyvennyolc óra, melyet öntisztulásra ajándékba juttatott számára az ötnapos munkahét. Tíz perc hátra Sziszifusznak, mert hat óra egy másodperctől újra árad belé a közeli üzemek ülepítőinek túlsorduló szennyje.

A túlsó parton hatalmas vörös farkaskutya nyalogatja bal mellső lábát. Amikor meglát – már az apró hídon járok –, megriad, és én is megriadok tőle. Laposan –, hogy ne lássa, félek tőle –, körülpislantok valami bot után, de nincs elérhető ütlek, erre oldaltáskám zsebéből előhúszom bugylimat, ha támadna, ne legyen teljesen védtelen. De nem támad, néhány távolodó lépés után visszakuporodik előző helyzetébe, gyógyítgatja lábát. Ezen felbátorodva halkán füttyentek. Emeli a fejét. Szép kutya. Szép, hatalmas kutya, valószínűleg abból a fajtából, akiket elveszítenek a külterületen, amikor már nincs szükség rá, amikor egyre nehezebb a fenntartása, amikor nagyot emelnek a kutyaadón, a hűsárakon, mert egy ilyen hatalmas dög nem él meg tejbegrízen.

Nincs sok bizodalma hozzám, de azért benyúlok a táskába újra, előveszem maradék szalonnámat. Erre ütöm a tojást – ha van – a Solymárvölgyi út 5 alatt levő szólista munkahelyemen, ha megéhezem, de most egy hétig nem jövök, a szalonna meg máshol is jó tojással, tojás nélkül. A kézben tartott bugylival lekanyarítok belőle, úgy, hogy a bőre maradjon (mert azt a zacskós leves ízesítőjeként használom) – és megcélzom a kutyát.

Felugrik, és mire földet ér a szalonnadarab, már négy lépést oldalazott előző helyéről. Mintha nem törődne velem, ballagok tovább a földúton, csak fél-szemmel figyelem. Talán szagra, talán formára, de rájön, nem ellenség dobott felé, visszasompolyog a szalonnához, óvatosan körbenézegeti, mint mindenki, aki úgy kap alamizsnát, hogy nem kérte, nem tartott igényt rá, de tulajdonképpen hálás, amennyire büszkesége engedi.

Jól van, gondolom, megtörlöm a kezem, elrakom a bugylit. Nem nézek hátra, csak már a vasúti töltés emelkedőjénél. A vörös tíz méterrel mögöttem bicceg, bal lábát *csak* leteszi a földre, nem támaszkodik rá. Jól van, pajtás, mondom, még egy szeletet kaphatsz, de ne gyere tovább velem, rögtön itt a vonat. Romhányi (*egy másik szólista munkahely*) kutyánknak, a vénséges, reszkető fejű Buksi-kuvincnak rozsdás nagyfiát is a vonat ütötte el. Majdnem megsírattuk, olyan okos bakesz volt, olyan szép és tanulékony.

3. *A város batárának színei.* A töltésen, a sínek melletti gyalogösvényen megyek fölfelé, az ürömi állomásig még szűk ötszáz méter. Egy tehervonattal találkozom minden úton. Döng, remeg a föld, amikor elhúz mellettem. Első találkozásainkkor lelassítottak a masinisták, ezen az egyenes szakaszon messziről látható a gyalogos, és mint később értesültem a dologról, öngyilkosnak néztek, figyelmeztették egymást. Mára különleges a kapcsolatom velük. Némielűk mellém érve megnyomja a kürtöt, hogy majd' a szívem ugrik ki, más, aki talán többször látott, kiemelkedik az ülésből, int, visszaintek. Soha nem tudni előre, így inkább a kürt ledöntő, rémitő hangjára ügyelek, nehogy ijedtemben nekiugorjak a szerelvény elsuhanó falának.

Ma köszöntenek, ez öröm. Ráadásul friss barátságom a kutyával – ennél jobban nem kezdődhet hét manapság. Érzem is, milyen szerencsés vagyok, és nem gyútok rá, ne rontsam kedvem kora reggeli köhögéssel. Megállok, a kutya is. Most kezdem sajnálni, hogy nem a munkahely felé tartok, és azt is, a maradék kenyeret kukába dobtam. Nem venném szívesen, ha miattam rontaná el gyomrát a pusztá szalonnáival.

Messze elkerülöm a várótermet, és annak patkányban, bűzben nem szükölködő környékét. Európa legpiszkosabb, legelhanyagoltabb váróterme. Nincs párja emlékezetemben, pedig néhány száz vasútállomást őrizget az elmúlt esztendőkből, néhány tucatot pedig mint szállodát, melyben egy vagy több éjszakát töltöttem.

Az úton idáig a szemét, a kosz, a piszok a legjellemzőbb látvány. A töltés körül fehér-zöld-barna minden, mint amikor utolsókat rúgja tavasszal a hó, de még lapul a mélyedésekben. De itt a hó újság, doboz, rothadó matracok, rozsdás zsírosbödön, s az isten tudja mi még.

Az őszi szél, ha megrázza magát a solymári völgyben, olyat produkál, melyhez a sivatagi homokviharok inasnak számítanak. Százméteres magasságban versenyez a *Népszabadság* sportrovata az *IM* Fél szárnyú pegazus oldalával, köztük egy szétázott *Fecske*-doboz, alattuk selyempapír szágu d, és föl-le ingázik egy cementes papírzsák. A tehetségesebb repülők átlibbernek a magasfeszültség drótjai fölött, míg a súlyosabbja leül és pihenget a csemetekert fakoronáin. A varjak – ellepik a vidéket – tudván, hogy nem konkurálhatnak, behúzott nyakkal lapítanak a szántáson, esetleg bontogatják a műanyag zsákokba kirakott friss szemetet.

4. *A munkásosztály kora reggel.* Az autóbuzsmegállóban – mint ilyenkor reggel mindig –, munkába induló férfiak, cipőre rogyó konfekciónadrágban, konfekció szivacs kabátban, ujjaik közt konfekció Kossuth, zsebben konfekció kétdecis cseresznyepálinkás üveg.

Nagy figyelemmel osztják el egymás közt. Itt senkinek nem juthat több, kevesebb. A demokrácia az összedobott pénz arányában él, tehát ki mennyit tett a kosárba, annak arányában részesül. De tettenérhető a kivárasos demokrácia is. Ma én veszem, holnap te vásárolsz, holnapután ő. A beszélgetés, melyet járatukra várva *ellejtenek*, ugyancsak konfekciónak nevezhető: melyik az a rohadék sofőr, aki nem állt meg nagyon sokszor, s miatta levonta a művezető a félórákat.

– ... fél évig az anyja szentségét! Fél évig! – moncja egy szürkébe öltözött *kemencés*, nagy igyekezettel, hogy felheccelje magát, így minél pontosabban érzékelhetővé váljon akkori dühe. – De egyszer se! Még csak erre se nézett!

A megálló igen rossz helyen áll, ezt a buszvezetők bizonyíthatják. És aprócska: ezt szintén. Ha egy tizennyolcas kék busz beáll, a távolsági csuklósok kénytelenek elfoglalni az utazósávot. De mert a távolsági autóbuzsok egyszerre indulnak az óbudai pályaudvarról, és az Engelsről tíz perccel korábban útjára engedett esztergomi is éppen a többivel egyidőben érkezik meg, előfordul, hogy hat kocsí várakozik egymás mögött, közéjük ékelődve a *civil*, káromkodó autósok hada, akik viszont az utat beláthatatlanná tevő bukkanó miatt nem mernek kibújni. Szezonban – de fél hattól fél nyolcig; du. fél kettőtől fél négyig – idegen szemlélődő azt hiszi, baleset történt, esetleg tíz percen túl lezárható sorompó zárja el a forgalmat.

– Egy darabig lestem ötlet az utcán – folytatja a szürkébe öltözött utazó –, de nem sikerült találkozni vele, aztán megüzentem egy haverral, hogy ha elkámpom, falhoz b... , mint Laci a majmot. Azután már megállt.

Az autóbuzs sofőrök, éppen az imént elmondottak miatt, ha tehetik, úgy vágatnak el az ürömi megálló mellett, hogy oda se néznek. Mert túl sok időbe telik a beállítás, bonyolult a kijutás. Így aztán akít négyezer-ötször föl nem jelentettek az utasok, elhajt szemrebbenés nélkül.

- Először fölszállok - folytatja -, látom, hogy remeg a pali a kormány mögött. Mondom neki, ne remegj, b...meg, hanem állj meg, amikor van fölszálló, oszt nincs mit remegni. . .

Mint a villám, úgy váltanak. Most egy másik beszél a cseresznyések közül. Nem merek odanézni, mert félek, hogy nem folytatják. Szégyellt szenvedélyeim egyike a hallgatódzás. Igaz ugyan, hogy az ifjú leányzóknak eszmecsereje több rejtelmet, izgalmat nyújt, de a március közepi hajnalokra nem az ő jelenlétük a jellemző, ezért aztán, ha ló nics, számár is megteszi.

5. *Az alkoholizálás bélműködésre gyakorolt átkos hatása.* Tegnap esti kártyacsatáról folydogál a szó, melyet a közeli kocsmában - a *Három Vándorban* - tettek meg. Csak távirati stílusban idézem, és igyekszem annyira finomítani, amennyira finomító készségem hajlandó erre, de az érthetőséget nem zavarja. Tehát: a mesélőnek ugyan már régen ki kellett volna mennie, hátra, de annyira jött a lap, hogy nem merete megszakítani, közben áldotta istent. Aztán csak elszánta magát egy pislantásra. Közben - kisdolga közben -, mint azt tenni szokta, megkísérelte feszítő beleit *lelevegősíteni*. De nem koncentrált eléggé, és *nyelesre* sikerült. Miatta - pedig soha úgy nem jött a lap ebben az évben - nem folytathatta, nem ülhett vissza az asztalhoz, hanem hazasöpört tisztálkodni. A nevetés, mely a történetet kíséri, frentikus. Aztán elregélik saját, e tárgyhoz kapcsolódó eseteiket. A cseresznye *után* vannak.

Jönnek-mennek az autóbuszok, csak az enyém nem, lehetséges, amíg a kemencésüket kihallgattam, nem vettem észre, és elhalasztottam a járatomat. Ők is felszállnak. A mesélő bal kézfejen, alkarján forintos nagyságú sebhelyek, a hamutartó helyett ott eloltott *Kossuthok* nyoma. Búcsúzóul megsejmelnek, mert akarva, nem akarva felröhögtem a nyelestörténeten. Nem tudják, hova tegyenek.

Dabason, ezer évnek előtte, barátom felesége nem lévén otthon, belemerülünk az üdvözlő iszákosság fertőjébe. Valahonnan kártya és kártyázók is előkerültek, így a pálinka mellé e másik szenvedélynek is hódoltunk. Részben mert szükségünk volt pénzre, részben mert: miért ne? Annyit elveszíteni ketten se tudtunk volna, hogy az jelentős összeg legyen, nyerni viszont, bármennyit nyerünk, használunk vele magunknak. Valami iszonyú, eladásra szánt, élesztős pálinkát hoztak a fiúk, és az fogyott minden mással, sörrel-borral egyetemben.

Meglehetősen benne jártunk az éjszakában s az illumináltságban mindannyian, amikor iszonyatos büzre lettünk figyelmesek. És arra is, hogy az egyik ifjú, nevezetesen Pinder, eltűnt szó nélkül. Pindert nem kerestük annyira, mint a büz eredetét. Ez a rettenetes, felidézhetetlen és semmihez nem hasonlítható szag néha rossz álmaimban kerül elő, és a reggeli kocsmaközöttök ajtóit alatt szivárog, ha levegőt veszek, mint betévedő.

Történt, hogy Pinder - akár a kihallgatott cseresznyés utazó -, szűkre vette a fürdőszoba elérésére szánt időt, és mielőtt célját elérhette volna, belső rendszere mondta a magáét, fellebbezhetetlenül. De Pinder, talán nagy gyakorlata, talán helyzetfelismerése segítségével letolta a letolandókat, így aztán terméke, annak legalábbis egy része, a folyosókőre csattant. Aztán letakarta egy szép, színes rongyszőnyeggel. Az álca miatt, bár többször elhaladtunk fölötte a felderítés alatt, egy óráig tartott, amíg ráleltünk. Kivilágos virradatig a szagtalanítás, amíg elérjük, hogy ha az első perceket 100 százaléknak vesszük, azt lecsökkentettük 50 százalékig.

Ez volt tehát akaratlan nevetésem oka, mert azt megtanultam, ha hallgatódik az ember, bármit mondanak is, az arcnak kifejezéstelennek, mozdulatlanok kell maradnia, mint Unkaszcé volt a kínzócsölpön. Néhány nappal ezelőtt talál-

koztam vendéglátó barátommal. Felidéztük szerencsétlen végű kártyacsatánkat, mely ugyan jelentősnek nevezhető anyagi haszonnal járt, de többé nem ittam házi főzésű pálinkát, és ha falusi kisboltok pultján élesztőt láttam, felfordult tőle a gyomrom.

6. A *nyelvtudományról*. Állok magam elkeseredve, szomorúan és ingerülten is, így telik az időm, pocsékba, használhatatlanul.

Szürke Renault kanyarodik be a letérőbe, szemből nem tudom megállapítani milyen nemzetiségű. Barna, bajuszos fickók ülnek benne. A felém eső letekeri az ablakot, kiszól.

– Bécsi út. Ja?

– Ez – bólintom – biztosan a Bécsi út. Hová? Merré?

Rafináltan érdeklődöm, mintha nem tudnám, de kis szerencsével megta-
karíthatom a csöppet sem jelentéktelen útiköltséget, és befektethetem más, szá-
momra kedvesebb üzletbe.

– Csehszlovákija, Praha – mondja a bajuszos.

– Oké! – mondom. Értem. Erre kell menni, és nekem is erre kellene – bö-
kök a mellemre. Igazán elvihetnétek Dorogig.

S fickó kiszáll, mert kétajtós kocsí, hátraenged.

Induláskor megfordul, angolul kérdi, beszélek-e angolul. Ingatom a fejem,
nem beszélek. Erre megkérdi ugyanezt franciául. Én csak ingatom a fejem. Ara-
bul odaszól a másik bajuszosnak, aki erre gyors egyenlő utánban: hát németül,
hát spanyolul?

Nincs szerencsém velük, mert ha azzal kezdte volna, magyarul beszélek-e...

Magyar helyett valamelyik arab nyelvjárással zárja, erre már felnevetek, ők
nem értik, de lehet, olyan széles a jókedvem ezen a hűvös, kedves reggelen, át-
ragad rájuk is, és mulatunk egy félkilométerest. Ők nem nagyon tudhatják,
mit nevetek, én nem is sejtem mit tartanak ilyen istentelenül viccesnek. De csak
görgetjük.

Haladunk, a vezető – látva a Bécs felé vezető, sztrádának éppen nem nevez-
hető utat – hátra-hátrapillant, szemével kérdez, biztos vagyok-e abban, hogy ez
vezet Praha felé.

Nyugodtan mehetsz, mutatom, erre csóválja a fejét, és meg nem tudom, ki
helyett pirulok el egy pillanatra. Talán Európa hadügyminiszterei helyett, ta-
lán anyám helyett. Aki téríteni járt lyukas bakancsában akkor, amikor nyelvek-
re taníthatott volna, hogy tisztázatlan helyzetekben így szerzett tudományom-
mal megértethetném magamat.

Búcsúzóul lerajzolom nekik a Dunát, mellé Komáromot, a vízre szép hidat.
Mutatom, ott keljenek át a határon.

Kapok mindezen munkámért egy doboz cigarettát. Amikor elköszönök: *Sze-
rasztok*, ők is ezt mondják: *Szevasztok*. Intenek, villogtatják fehér fogsorukat,
zöldnél kilónek Győr felé.

Azonnal buszra szálllok, hátamon a gyűrődő, morgó tömeggel. Nyújtom a
tízest, kapok vissza két forintot, jegy helyett hátulról egy könyeknyomást, men-
jek már, figyelmeztet a könyék, ne tartsam föl mögöttem az utazni szándéko-
zókat. Másodpernyi tétovázás után, míg a jegyre várok, és mondani szeretnék
valami gorombát, de nem jön ki hang a torkomon, sodor a tömeg, a kocsí bel-
sejébe. Annyi maradt dühömből, hogy figyelem, mennyi jegyet nem ad!
Hozzávetőlegesen mennyit keres ezen a rövidke útszakaszon, D-től E-ig. Sokat.

Nem félek ellenőrtől, hiszen a masiniszta jobban tudja, mikor tetheti meg ezt,
mikor nem. És ahol ennyi ember jegy nélkül utazik, ott nem az utazók közt ke-

resik a bűnöst. Próbálgatom, illesztgetem a szavakat, mit, milyen szerkezetű mondatot kellene a sofőr mellé akasztanom, ahhoz hogy megnyugodjak, és ne érezzem megint, nem csak engem, a gyerekeimet, a metróépítő melósokat, a szalagon dolgozó szövönőt is kijátszották, becsapták. Nem sikerül megtalálnom azt az egy mondatot, melyre biztosan nincs nagyfajú válasz.

Már otthon a konyhaasztal mellett gondolom: rendben van, hogy nyugatra tolmács nélkül nem mehetek, de magyarul beszélek-e olyan szinten, hogy abból haszna származhatna hallgatónak. Azt hiszem, nem. Erre bizonyíték a gyomorgörcsrel fűszerezett dühöngő elhallgatások sora, az örökös félelem, hogy újra meg újra félrevezethet, akinek kedve támad rá.



Az olaj

Már nem csak az európai hírügynökségek állították egybehangozón, hanem mi magunk is így éreztük: a tavasz megérkezett. Szomorúan vettük tudomásul, hogy mind élesebben válnak el a tavalyi, okkersárgává fakult fűszálak, meg a friss, harsonázó zöld kardélek. Mi mindannyian, családtagok és szomszédok, távoli ismerősök és idegenek, kicsit borongva üdvözlöttük egymást s némi apátiával jegyeztük meg; igen, itt van a tavasz. Hát újra eljött! Néhányan még gyermeketeg módon ámitották magukat, s tették mindezt azzal az eufóriával, amivel késő őszön, kora télen örültek a hajnali fagyoknak, az újjvégeket pirosító, maró hidegnek. Ezek az emberek – a még mindig korán nyugovóra térő nap utolsó sugaraiban – kitárták az ablakokat és ajtókat, huzatoltak rendületlenül, hogy a lakás minél alaposabban kihűljön. Érezték, hogy hazudnak, mert középiskolai tanulmányaikból megmaradt morzsáik alján pontosan ismerték az igazságot: hogy a hideg levegő előbb melegszik fel, mint az állott aer. Ez persze, csak futó kaland, incselkedés volt a szabálytalanságokkal, amivel nap mint nap találkozunk. E kis kitérők, mellékösvények csak ideig-óraig odázhatták el gyöttrő kötelességünk végrehajtását, mellyel minden évben számotvetünk, bármennyire is kellemtelen az anyagi haszonszerzés obszcén igazsága.

Szertartásosan, egyre többen és többen mentek a fészerekbe, tüzelőtárlókba és egyéb melléképületekbe, hogy számot vegyenek olajkészleteikről. A seprő- és partvisnyeiekből mérőléccé avanszált eszközeikkel meglehetősen modern számítások alapján megállapították a mennyiség és minőség koefficiensét, majd ennek megfelelő mennyiségű vizet kevertek az olajba. Ez úgy általában tíz százalék körül mozgott, a rosszkedvűbbek többet, a derűsebbek kevesebbet öntöttek bele. Ezt a speciális tavaszi keveréket aztán különféle járművekre rakták, melyek közös jellemzője a kézi vontatáson túl általában az volt, hogy a szerkezet a legkevésbé sem volt alkalmas az olajszállításra. Hogy ez tudatos vagy ösztönös motivációból ered-e, azt senki sem tudja, de így van. A szállítójárművek egyezményesen kezdetleges alaptípusainak az volt az előnye, hogy a hordókban szállított elegy a végletekig felhabosodjon, csapódó tömegével túlsorduljon, nem kevésbé a felelőtlen dugózás miatt. No és persze az utak! Minőségük némi gyógyír volt bosszúságaikra, hiszen a gidres-gödrös, sáros, locspocsos girbe-gurbaságuk elősegítette az elegy-belegy zavarosságát, további felhasználásra való minél kisebb alkalmasságát, és akkor még nem szoltunk az örömteli – egyes esetekben tekintélyes – mennyiségi fogyatkozásról!

Amíg az olajtulajdonosok boldogságos bukkanóikon az olajkutak irányába haladtak, zúgolódtak magukban. Haragudtak a világegyetemre, annak ostoba törvényszerűségeire, amiért is – kiirthatatlanul – minden télre tavasz következik. Visszaidéztek az édes, csikorgó telet, a néptelen utcákat, a félméteres hőtörlasszokat, a komikusan csúszkáló autókat, az örökké késő vonatokat s belül valami lágy, simogató boldogságot éreztek, amiért is azokban a hónapokban nem kell ilyen lealacsonyító dolgokkal foglalkozniok, mint az olaj elvitele a

kúthoz. Bosszankodásukat alig vagy egyáltalán nem enyhítette a fűtőanyagért járó pénz, a dokumentáció az üzlet létrejöttéről. Talán csak a vízzel való jótékony és részleges elegyítés adott valami ideig-óráig tartó boldogságot, de ez az üzletmenet létrejötte után általában gyorsan szertefoszlott, mint a többletjövdelemből származó polgári delírium. Utána mindig kiábrándultan és mértéktartó utálattal szemlélték környezetüket, világukat, amiben az olajkút, mint minden bajok kútfője szerepelt. Voltak, persze csak néhányan, akik messzebbre tekintettek, hogy ne mondjuk, messzebbre mentek, de ők többnyire a gyilkos nyár perzselő tüzeiben égtek el. Róluk szó se essék!

Az olajkutatknál álldogáló egészséges, nyáriasan öltözött hölgyek és napbarnított, overallos kiszolgálók lealázó jóindulata és mosolya féktelenül felbőszítette az embereket. Különösen az ostoba és szemérmetlenül közvetlen kérdéseik fokozták bennük az ellenszenvet. Ezek a mindenre elszánt gazfickók családjuk iránt érdeklődtek, múltó náthájukat és bronchitisüket emlegették a szóvirágok lealacsonyító szolgáléküségével. Fúj, gondolták magukban, de civilizált méltóságukban csak csípős megjegyzésekig adták alább. Például a „keménytüzelő”-eladás anyagi könnyűségéről. Erre némelyik kutas – már akiben volt némi magasabbrendű szellemiség – kissé szégyenlősen elmosolyintotta magát és igyekezett a kút szívócsövét minél készségesebben beletartani a hordóba. Ez, persze, ez az üres és ostoba gcsztus, alig hatotta meg az embereket, akik mélységes megvetést, hogy ne mondjuk utálatot éreztek a kutasok iránt, akik szinte direkt csak azért vannak, hogy életüket, az ő életüket (az egyetlen) megkeresítsék. Ezt a lenézésüket abban is kifejezésre juttatták, hogy szinte oda sem figyelve, amolyan hányaveti módon, hagyták, hogy a mutató csak pörögjön, pörögjön, számlálja a felszippantott litereket, ők meg valami éteri fennsőbbiséget árasztva álltak és vártak, hogy a lealázó, utolsó szippantás kloákára emlékeztető hangjai is felharsanjanak. Ekkor, egyáltalán nem sietősen, éppen csak úgy, mintegy véletlenül odapillantva, megnézték, amint a kutas készségesen visszatekeri a hordó dugóját. Aztán nagylelkűen, a fizetendő pénzösszeget ki sem mondva, várták, hogy a kutas ismét – és sokadszor –, nagy címletekben fizesse ki az olaj árát. Az olajhozók többsége rosszmájú megjegyzéseket fűzött ahhoz a tényhez, hogy a kutasnak sosincs aprópénze, így aztán ők voltak kénytelenek – meglehetősen kelletlenül – elővenni elmaszatolódott pénztárcáikat, amiben a legkisebb címlet is legfeljebb ötven forint volt. Fitymálva, köszönés nélkül hagyták jóvá, hogy a kutas öt-tíz forint borraalót adjon, aztán egyetlen éles hátraarccal, a kutas búcsúzkodásának arcpírító pimaszságát fülük mellett eleresztve távoztak.

Visszafelé mindannyian a kifosztottság forró szégyenét érezték, no meg a nap fáradtságát, amiért is a gödrös utakon, üres hordóikkal harangozva baktatnak hazafelé. Otthon élettársuknak elpanaszolták a kutas tapintatlan kérdezősködését, majd olajszagukat a világ tavaszodó egére fűjták, amiben azonban az universum bizonyossága lebegett: hogy lesz még egyszer tél a világon!

Ne félj

Midőn a hártvás tenger,
e lány medúza lenget,
hallgatag bőszi idő ver
bennem szigorú fészket.

Lódobogás hallatszik,
sörényes hullám vágat,
kilótt nyíl, parttól partig
száll a nap, rontva árnyat.

Mekkorák a csillagok
– fény moszkítók – az égen,
akár egy rézkígyó ragyog
a part, e furcsa éden.

Boros nap

Igyál pohár krími bort,
pirított
dióízzel fele gond
a napod.

Úszol benne, gondolod,
mint tavon,
tearózsa illatot
ont a bor.

Szólók a partszegélyen
csüngenek,
nyitott kádban égnek el
az egek.

Még a hold is belenéz,
csicsereg,
lubickolnak a nehéz
fellegek.

Szabadban érik e bor,
adja ég,
a mennyköves napokon
jusson még.

Ez az igazi halál

Mint ha testünk semmi volna
szállunk égi-kék pokolba,
hol vérünkből kormoz vágyunk üstje
és szemünk parázsló bokraiból
fehéren lebben a szégyen füstje
s izzadsággal tömjénezz a gyönyör.
Ez az igazi halál,
ez a mindennapos.
Ilyen-olyan ágyak,
erdők, bokrok árnyában,
vagy nyílt mezők zöld bujaságában
ránktörő halál.
Ezt hordjuk testünkbe bélyegezve,
mennybe ígérve vagy pokolra ijesztve,
és nem Azt
mi születésünktől kísérő konok
ígéret,
leránt a velünk vénülő Tajgetosz.
Ez az igazi halál,
e hétköznapok kagylóiban növő,
izzadság-gyöngyökön vett,
vétkes, szerelmes,
testünkkel sohasem vénülő halál.

ADÁM TAMÁS

Fiatalon

Hátamat horzsolták
gyorsvonalok
a szél kötötte be
hogy ne fájjon

ha hideg volt
vállamról szagatott
a Nap
magának lángot

oly hegyesen álltam
hogy véres lett tőlem
az éjszaka

bicskámra varasodtak
a könnyűvérű
reggelek

Rampák türelme

I.

A gond a sarkon álldogál
(viharkabátos néma csösz)
pöffent az aszfalt, köd szítál,
kanálisokból száll a gőz.
Balján bokor – gyér lombja dúlt –,
nyirkos tövében nyálka, jég
és néhány pocsolyába fült,
csonkig szítt cigarettavég.
Körötte téglatörmelék
s rögökké csontosult cement-
buckákra hajtva a fejét
vacog a lélek-széli csend.

II.

Valahol dökög az idő,
melynek peronján a jövő
gazdag rokonként érkezik.
Ő várja őt naponta nagy,
magányos állomásain
sorsunknak, árván didergő,
diszkrét ködöktől vérig ázott
dermedt erényű sóher, ő,
ő várja őt s a büszke rampák
merekv türelme, senki más.

Balázs Jánosnak kissé megkésve

Purdé-pucér a lelked,
kopott gúnyját régen
levetette és remeg.
Sápaszt-e büszke széken?

Kilesve álmaid: mély
szakadékokban rejtez;
hiába strázsa zord erély –
orozzák. Kapsz és vesztesz.

Szürke ismerős leszel.
Halandó. Halhatatlan
titkodra nincs többé lepel.
Ellopta sok hivatlan.

Sápaszt-e büszke széken?
Purdé-pucér a lelked.
kopott gúnyját régen
levetette és remeg...

A kutya

Varga Mária összesöpörte a morzsát az asztalon. Tenyerébe gyűjtötte, vigyázva a konyha sarkában megbúvó fedeles vödörhöz vitte és beleszórta a megszáradt kenyérdarabkákat. Megállt az ajtóban. Szétnézett, bólintott.

Lenyúlt a kis műanyag vödörért, oda sem pillantott. Két ujjal, a vasaló nyomán, összecsapentette a vászonterítőt, összehajtotta, a padra tette.

A vödörrel a kezében becsukta maga mögött a konyhaajtót, megpróbálta a kilincset, tart-e. A fölsepert verandát kikerülve, szokott útján haladt, ki a kapun. Nyitotta, zárta. A Norton-kút alig néhány lépésnyire volt az olajjal nemrég lekent kaputól. Megtöltötte a vödört. Vállát kissé lehúzta a súly, de ugyanolyan szapora léptekkel sietett vissza, mint ahogyan jött az imént. Nyitotta, zárta a kaput. A hátsóudvarban lötytyintett a csirkék edényébe. Néhány pillanatilag egykedvűen nézte a nyakukat le-föl billegető jószágokat, aztán visszament a házba.

Helyére tette a vödört, rá a vászonterítőt. A kopott tükör előtt megigazította a fejkendőjét, lesimitotta magán a fekete szoknyát. Kötényét kétrét hajtvá, az asztal sarkára fektette.

Kilépett a házból. Bezárta az ajtót. A kulcsot a félfába vert szögre akasztotta. A kamrához sietett. Kiemelte a befőttesüvegből a csokorba kötött krizantémokat. Megvárta, míg a víz lecsöpög a sima agyagra. Behúzta a kamraajtót és elindult.

A kaput nem zárta be maga után. Nem állt meg egy pillanatra sem. Ment, gyors, egyenletes léptekkel a temető felé.

– De miért? Miért? – döbönt belé a kérdés kétszer is, ahogy visszagondolt a megszokott, de most mégis elmaradt mozdulatra. Fülének hiányzott a kulcs roppanó-kopogó hangja.

A krizantémokat a karjára fektetve vitte, vigyázva. A sárgásfehér virágok betakarták a mellét, hozzásimultak.

– Miért? – kérdezte még a temető kapujában is, de nem érzett semmi furcsát, szíve egyenletesen vert.

Amint az anyja sírjához ért, meglátta a kutyát. A késői napfény melegíthette ugyan, de karikába gömbölyödve hevert a homokban, mintha fázna. Öreg volt már. Pofája, szemöldöke kifehéredett, szőre elütött rőtvrös bundájától. Varga Mária nesztelen lépteire fölemelte a fejét. Vizsgálta egy ideig a feketeruhás nőt, aztán csak újra összegömbölyödött.

Varga Mária nem törődött vele. Kivette a kővázából a tegnapi csokrot. A temetőkapunál a szemétkupac tetejére hajította a fonnyadt virágokat. A kútnál elővette zsebéből a bádogbögrét, belemerítette a vödörbe. Ügyelve lépteire, ismét a sírhoz ment. A kutya megint fölemelte a fejét. A bögrét nézte.

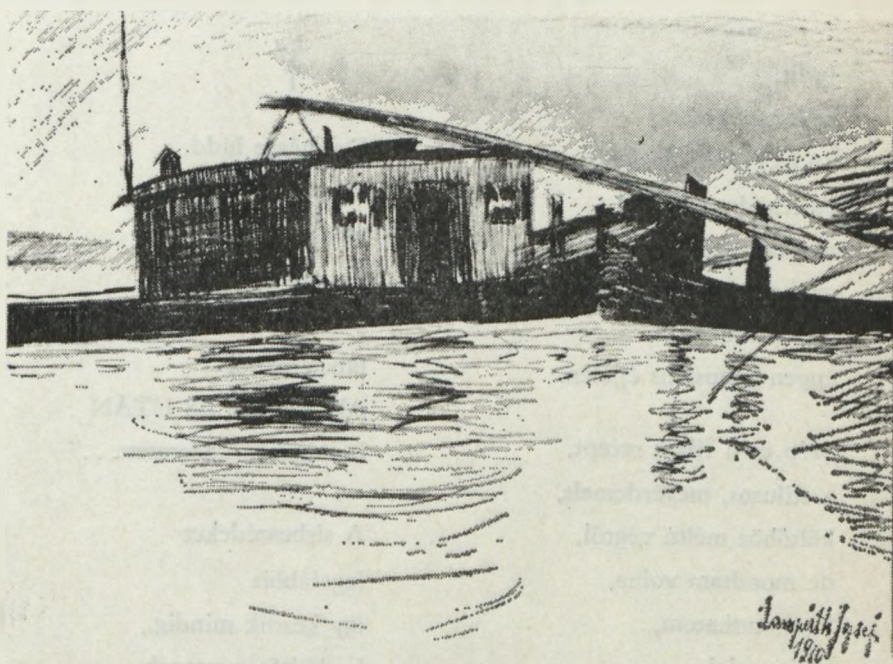
– Mit akarsz? – kérdezte hangosan Varga Mária.

A kutya megbillentette az egyik fülét. A bögrét nézte. Varga Mária kibogozta a krizantémokra tekert átázott hancsokat. Kiloccsantotta a kővázából a vizet. Az őszi homokon szétterült a folt. A szél belekapott a krizantémokba, néhányat arrébb görgetett a fekete márványon. Varga Mária összefogta a szétpergő virágokat. A kutyára nézett. Az le nem vette a szemét a bádögbögréről.

Varga Mária félbehagyta a mozdulatot. Darab ideig álldogált, aztán lehajolt és a kutya orra elé tette a bögrét. Az elébb csak kívülről szaglászta körbe fektében, majd belészagolt, de nem ivott. Visszaejtette a fejét a lábai közé. – Eh! – kiáltott föl bosszúsán Varga Mária.

Fölkapta a bögrét, beletöltötte a vizet a kővázába. Gyorsan elrendezte a virágokat. Hátralépett, kissé összehúzott szemét végigjártatta a fölvetett fejű krizantémokon. Lába mellől parányi gyomott szakított ki. A bádögbögrét visszadugta szoknyája zsebébe. Elindult. A temető kapujában visszafogta lépteit. Megállt. A gyomot a többi közé hajította, tenyerét a másikhoz ütötte. Várt. Türelmetlenül megfordult. Végignézett a sírok között. A kutya, hátsó lábait furcsán húzva, a túlsó kapu felé sántikált.

Varga Mária a szokottnál valamivel gyorsabban ért haza. A kaput bezárta maga mögött.



Levél, odaátra

*„Fáradt vagyok és félek. A testem nélkül jobb lesz, az emlékem meg
úgyis „kedves” nem lehet más, én mindenkit szerettem (?) ... Milyen le-
het a zsiros anyaföldön mezítláb végiglépdelni, augusztus éjjel, vakító hold
alatt, egy koszorú dinamittal a nyakamban?*

Mire a detonációt érzékelhetném, már el is vegyültem a természettel!

Vagy ugyanazt a tengeren egy csónak szélén állva.

Az emberhez az életet önkényesen vágják.

Halála jellegét miért ne birtokolja?!”

(Részletek Pinczési Judit hátrabagyott naplójából)

Judit,

kellett neked

SAJÁT HALÁLÉRT

pörlekedned – –

megkapta szegény

nyakad a koponyarepesztő

dinamitkoszorút

éppen augusztus éjjelén.

Szép ez a rilkei recept,

a stílusos, megérdemelt,

költőhöz méltó végről,

de mondtam volna,

ha mondhatom,

ha ismerlek:

ne tedd,

szádra ne vedd

a végzetet.

†

De mégse hidd,

hogy félreértelek,

hisz tudom,

bármilyen keserves:

a tollhoz-papírhoz

láncoltakból

AZ ÁTKELÉS UTÁN

lesz igazán „Szeretett. . .”

A sírbeszédeket

legalábbis

így kezdik mindig,

ha költőt temetnek.

A tiédet is.

Te közben

dúdoltál a fáknak, füveknek.

Kis esti dal

Megindulnak a fenyők
erdővé-ölelve mind
kéz nyúl ki a szárnyuk alól
s szálgyertyává sodorint.

Párja leszek Tűzbarlangnak
s nem kérdem hogy szeret-e --
viaszhúsom csepegését
csak várja egy denevér.

Tűlevelük körémhorgad
belémtűznek száz Napot
tudják hogyha gyújtogatnak
igen könnyen gyulladok.

Mert ez csak ez vidít --
szálgyertyának lenni itt
kenyér körül állni tisztán
mint a mindennapi villám.

Üzenhet bátran Uram
betöltöm a terveket
csókolom a sercegését
s lángolék keserveset.

Búcsú I.

Ne a szemekkel menekülj.
Hagyj itt, ha tudsz!

Búcsú II.

Mi múlt el?
Csak most kezdődik
az egész --
emlékezés

NOTESZ

Gyermekszemmel

A gyerekszáj mindig kimondja az igazságot. Persze néha torzítottan, néha fél-igazságot, de mindig van benne valami, ami figyelemreméltó. Valószínűleg azért, mert a gyerekszemben is van valami, ami nagyon fontos, amit csak részben mond ki a gyerekszáj, mert hallgatást parancsol az, hogy a gyerek még kicsi, hogy nem tudja kifejezni, amit lát, azt amit megfigyelt – egyszóval a gyerekben rengeteg minden bennmarad. Ezért volt mindig komoly hagyomány a világirodalomban és a világ minden művészetében, hogy a gyermekkort megidézzék. A gyerekkor azonban sohasem igazi gyerekkor. Mindig a felnőtt gyerekkora. A gyerek így visszavetített felnőtt, gyerek is, meg döggyerek is.

Mindezeket nem azért mondtam el, mert együttal azokról a híres gyerekébrázolásokról akarok megemlékezni, mint amilyen Tolsztoj önéletrajzi írása vagy akár Móricz Zsigmond Légy jó mindhalálig-ja és folytatása a Bál, nem is Az eltűnt idő nyomában kisgyerekét akarom felidézni, hanem egy olyan művészi jelenséget, mely napjainké, s ahol a gyerekek kerülnek középpontba. A gyerekek, akik közvetlenül nem voltak részesei egy korszaknak, melyet a felnőtt társadalom egy része átélt, akik naivul s mégis élesszeműen voltak kénytelenek átlatni, sőt, adott esetben átvilágítani a dogmatizmus korszakát. Mert érdekes módon Nádas Péter Epizód egy emlékiratból című elbeszélése ugyanúgy erről tanúskodik, mint Mészáros Márta Napló gyermekeimnek című filmje.

S miért a gyerekek? Miért éppen ők azok, akiknek szemén keresztül ezt a korszakot be lehet mutatni? Az első válasz erre az volna, hogy azért, mert a gyerekek szükségképpen tiszták maradtak az álgondolatok és a valóságos gondolatok, az áleszmék és a valóságos, illetve utópisztikus eszmék sajátos összszövődésétől. Valószínűleg ez is motivum.

Csak hogy éppen Nádas Péter elbeszéléséből tűnik ki, hogy még a gyerekek sem maradhattak tiszták, a gyerekek sem voltak ártatlanok, sőt, bizonyos mértékig utánozták saját szüleiket, hiszen a novella gyermekszereplői közül egyiknek apja a katonai elhárítás tábornoka, a másiké pedig államügyész. S nem az a probléma, hogy minden gyerek szeret kicsit detektiveskedni, jelen esetben kutatni szülei holmijai, s különösen iratai között. Tom Sawyer és Huckleberry Finn is lelkes detektívek voltak és igen sokszor nem is eredménytelenül nyomoztak. A furcsa itt az, hogy most gyerekek állnak előttünk, akik nemcsak nyomoznak, hanem azt óhajtják kinyomozni, milyen főbenjáró bűnt követtek el szüleik.

S amit találnak, ebből a szempontból édeskevés. Mégis, más szempontból megdöbbentő. Van Nádas Péternek egy mondata, amely a maga ótestamentumra utalásában és tömörségében egyaránt megdöbbentő, pedig igen egyszerű mondat. Így hangzik: „Mély bölcsesség van abban az ótestamentumi intésben, mely szerint apja ágyékát senkinek nem szabad fedetlenül látnia.” S ez természetesen nem közvetlenül a mezítelenségre vonatkozik, hanem arra, hogy ha valaki gyerekkorában apja szexuális életét kutatni kezdi, egyáltalán szüleinek szexuális

életét kutatja és lesi, akár abban az időszakban, akár pedig a múltbelit, rengeteget veszít el már ennek a magatartásnak következtében is – nem az illúzióból, hanem az emberek iránti bizalomból.

Más kérdés az, hogy ha a szülők szexuális élete valamilyen értelemben nem titok a gyerek előtt, ha nem lát benne kutatnivalót. Ha nem nyomoz. De, ha ez utóbbi eset történik meg, akkor az azt jelzi, hogy a gyerek minden bizalmát elvesztette és a bizalomvesztés a legnagyobb csapás, ami gyermeket érhet. Ha bizni nem tud, ha gyanakodni kezd, ha minden esetben bizonytalan, akkor a gyerek számára – éppen úgy, mint a felnőtt számára – az élet feltétele veszett el.

Ne higgyük egy pillanatra sem, hogy a bizalomvesztés és a bizalom meg-ingása olyan jelenségek, amelyeknél tömegmérétekben súlyosabbak is voltak a dogmatizmus korában. Mert ez a korszak elsősorban a biztonságot ásta alá és így a bizalmat is, az emberi kötődéseket. De azt se higgyük, hogy midőn Nadas elbeszélésének kis hősei elindulnak nyomozói útjukon és valami főbenjáró bűnt akarnak leleplezni – csupán és egyedül ahhoz az eredményhez jutnak, hogy felfedik apjuk szemérmét. Azt is. De ezen túlmenően félszavakból, érzelmi kötődések maradék foszlányaiból megértik azt, hogy miképpen játszódott le sok minden a magyar történelemben. A kisfiú anyjának egykori szerelme a hörtönből érkezik meg és csak néhány szót vált az államiügysz papával, amiből a gyerekfülnek és a gyerekszemnek éppen annyira világossá válik egy lejátszódott és nem csak általa, hanem senki által még nem ismert történelem, amennyire csak lehetséges.

S ez a döbbenetes bangulat fejeződik ki Nadas Péternek abban a mondatában is, mely a gyerek lelkiállapotát egészen tökéletesen adja vissza. „Nagyon szerettem volna kimenni (ti. a szobából H. I.), de nem mertem a levegőt megmozdítani.” Ez az a helyzet, amikor az ember a legtökéletesebb bénultságba kerül. A legelemibb és legközönségesebb mozdulatokat sem meri megtenni, mert maga a levegő mozdíthatatlan. A levegőnek a dogmatikus korszakban súlya volt. Sőt, mindennek súlya volt. Annak is, amikor nem kellett volna, hogy legyen. S akármit megmozdítottak, s akárki mozdított meg, hirtelen láncreakció kezdődött. Ha egy emberről kiderült, hogy nem megfelelő a helyén, akkor nem egyszerűen elmozdították, hanem mindenféle vádak sorozata érte, a kémkedéstől a letagadott burzsoá múltig, az ideológiai zavarosságtól az anarchista felfogásig, a nacionalizmustól a kozmopolitizmusig. S ez még mind semmi. Mert aki az illetővel barátkozott vagy akár csak kártyázni szokott, vagy együtt jártak társaságba, szintén gyanússá vált. S a gyanús új gyanúsakat hozott. Minden vád minden lehetősége nyitva állott.

S itt volt a dolog szerkezetének a lényege. Nem azért, mert rossz emberek rosszat akartak, hanem azért, mert emberek féltek és gyanakódtak. Ennek a félelemnek és gyanakvásnak a bármi megmozdításának veszélyei visszhangznak mind Nadas novellájában, mind pedig Mészáros Márta filmjében. Nem a szörnyűségeket vagy legalábbis a szó szerinti szörnyűségeket veszi közvetlenül elő ez a két újabb műalkotás, amintbogy az Angi Vera sem azt tette. Sokkal inkább közvetve mutat be mindent, azt, hogy a lappangó gyanúból, a lappangó elembertelenedésből hogyan válik vád és hogyan válik teljes elembertelenedés.

Ezek után térhetünk vissza ahhoz, hogy miért a gyerekek a hősei ezeknek a műalkotásoknak. Nem azért, mintha a gyerekek sokkal érzékenyebbek lennének az igazságtalanságra, mint a felnőttek. Nem azért, mert nem tevékeny és aktív emberekről van szó, hanem azért, mert a gyerek a legszenzibilisebb abban a pillanatban, amint bizalomról és gyanúról van szó. A bizalom és gyanú az a kettőség, melyről nagyon keveset beszéltek eddig mindazok, akik valaha

is erkölcscről beszéltek. Pedig társadalmi értelemben a gyerekek azért állnak nagyon is közel a helyes erkölcsi megítéléshez és csak azért jutnak ennek közelébe, mert náluk – helyzetüknél, élményeiknél és neveltetésüknél fogva is – döntő kérdéssé válik az, hogy kitől kell félni, kitől lehet félni és ki az akire építeni lehet, akiben megbíznak.

Mészáros Márta kislánya márcsak azért is alkalmas ennek bizonyítására, mert nem csak gyerek, hanem birtelen érkezik meg a Szovjetunióból, ahol még nem értett semmit, még alig látott valamit úgy, hogy komolyabban feldolgozta volna, s birtelen tiszta lappal indul. Ő nem nyomoz, mint Nádas Péter gyermekszereplői, nem óhajt detektiveskedni, egyszerűen valamit érez, amit nem tud magának megmagyarázni és amivel kapcsolatban szinte ösztönszerűen tolnak fel a mostani, a filmbeli és az egykori szovjetunióbeli tapasztalatok. Tolulnak és balmozodnak. S végül valami olyan furcsa és kérdéses tisztaságban zárulnak le, melynek az a mondanivalója: ezt a gyereket naivitása és az a biztos tudata jövöltábol, hogy apjára mindig építhetett, amíg kicsiny volt, hogy szülei biztos pontot jelentettek az életében, emberileg nem lehetett tönkretenni.

Kérdés, hogy ez mennyire igaz. Kérdés, hogy nem igazabb-e az, amit Nádas Péter ír. Az ő gyerek szereplőinek életében és létében már benne van a bizonytalanság. S talán – legalábbis a mai többség vonatkozásában – ez az élmény az alapvető. Vagy az, hogy ezt küzdötték le.

HERMANN ISTVÁN

Szombatban – szombaton

Levél a szerkesztőhöz

Kedves Barátom! Engedd meg, hogy a szomszéd vár egyik kiskatonájának jogán szóljak hozzá egy bennünket mulattató grammatikai kérdéshez. Ez a szomszéd vár nem más, mint Gömör-Kisbont megye, csakhogy a vár kiskatonái, mint akikhez magam is tartozom, sohasem ellenséges érzülettel, hanem mindig és folytatólagosan a legnagyobb barátság és testvériség érzésével viseltetnek a másik vár, Nógrád iránt. Nem is lehet ez másként, történelmünk közös, földrajzi képünk egymást egészíti ki, amellelt azzal is dicsekedhetünk, hogy a palóc meg a barkó nép évszázadok óta közösen őrzi tájainkat, emeli a rokonság érzetét.

De amit ezúttal megjegyzendő vagyok, az nem más, mint egy ici-pici helyragocska. Illetve kettő.

Hogy e kicsiny ragocskák használatának módjára megfelelő fény sugározzék, badd szaladjak vissza nyolcvankét esztendőm. Történt ugyanis, hogy az Úr 1902.

évének június hava negyedikén Gömör-Kishont vármegye székbelye, Rimaszombat jeles ünnepre virradt: leleplezték a megye szülöttének, Holló Barnabásnak remek szoboralkotását, Tompa Mihálynak az emberi elaknál nagyobb méretű emlékművét. Az országossá szélesült ünnepség egyik vendége volt az akkor vezető irodalomtörténész, Beöthy Zsolt is. Beöthy Zsolt kíváncsi volt a város egyik nagy fiának, Ferenczy István szobrászművésznek sírjára is. A szoboravató ünnepség után restelkedve vezették ki Beöthy Zsoltot a régi temetőbe, mert a sok gízgaz között alig lehetett megtalálni az „első magyar szobrász”, Ferenczy sírját. A küldöttség elszomorodva járta körül a Ferenczy maradványait rejtő vadvirágos dombocskát, majd este az ünnepi vacsora alkalmával Beöthy Zsolt lendületes szónoklatban méltatta Ferenczy érdemeit és hívta föl a város közönységét Ferenczy emlékének istápolására. A város ezt meg is fogadta. Ferenczyt exhumálták és a végrendeletileg vele temetett Eurydike szoborral együtt a rimaszombati református templom keleti sarkába helyezett díszes kriptában temették el. Jelenleg is e művészi szarkofágban fekszik Ferenczy, legkedvesebb szobra a szarkofágra van helyezve. A kriptá külső falára pedig Stróbl Alajos jeles tanítványának, ifjabb Vaszary Lászlónak carrarai márványból faragott, Ferenczy Istvánt ábrázoló mellszobra került. (A kezét Stróbl kezéről mintázta Vaszary.)

De még mindig nem tartok a kicsiny helyragoknál, eljogott a gömöri lokálpatrióta lelkesedése. Tompa Mihály szobrát – amely eredetileg a vármegyeháza és törvényszék épülete között állott – 1945-ben mérges kezek ledöntötték. Teljes épségében sikerült mégis felcipelni a hatalmas szobrot a Gömöri Múzeum széles folyosójára; lefektették, és Tompa másfél évtizedig ott aludta további álmát. Két évtizede annak, hogy Tompa szobrát újra felállították, de nem a régi helyére, hanem a csendes, virágos, falombos Városkertbe, ahol viszont 1945-ig Széchenyi mellszobra állott. Ez a szobor akkor elveszett, viszont megmaradt a jelen számára Rimaszombat egy másik híres szülöttének, Blaha Lujának márvány mellszobra is, amelyet 1940-ben Bory Jenő alkotott. (Hadd jegyezzem meg itt azt az érdekességet, hogy Blaha Lujának az édesanyja volt Lujza, a későbbi nagy művésznőt eredetileg Ludovikára keresztelték.)

Ferenczy István mellszobra a kriptá külső falában az 1944-es bombázások idején kettétört, orra is elveszett. Sikerült azonban rendbehozni a szobrot (ezt is helyi művész alkotta újra), s így visszaállították az eredeti helyére. Ennél fogva Rimaszombat legalább három nagy szülöttének szobrát őrzi ma is híven a kegyelet.

Beöthy Zsolt szavainak hatására a város vezetősége kiadta Ferenczy Istvánnak azokat a leveleit 1912-ben, amelyek a Nemzeti Múzeum kéziratárchában megtalálhatók voltak. Sajnálatos, hogy nem mindegyik levél került kiadásra, mert a Ferenczy-család egyik kései női leszármazottja, Jánosdeák Andrásné, a hozzájuk írt leveleket nem adta ki. A kiadható leveleket dr. Wallentinyi Dezső, kedves magyartanárom, a költő Győry Dezsőnek édesapja rendezte sajtó alá. A Rábely-nyomdában remekbe készült könyv első példányát borjúbőrbe kötve, Beöthy Zsolt kapta meg. Maga dr. Kovács László polgármester vitte fel neki Pestre díszes küldöttség élén.

Et nunc venio ad fortissimum. A ragok.

Városunknak grammatikailag és várostörténetileg műveltebb olvasói valamin alaposan bosszankodtak. Mégpedig Alexander Bernát irodalomtörténész és jeles filozófus egyik pesti hírlapi cikkének címén. Ezt a cikket Alexander Bernát, a Tompa-szobor leleplezése alkalmával írta, és nemcsak a cikk címében nevezte városunkat úgy, hogy: Rimaszombaton, hanem a szövegben magában is ugyanígy fordult elő több ízben városunk neve, és ami még elkeserítőbb volt: Beöthy

Zsolt is Rimaszombaton-t mondott beszédében Rimaszombat-ban helyett. Sérelem volt ez bizony, mégpedig alapos! Gömői ember sose így használja fővárosa nevét. Még maga Wallentinyi Dezső tanárunk is meg mert finoman támadni ezért a bakiért két hón tisztelt egyetemi professzorát. A rimaszombati ember ugyanis – amióta csak Zsigmond király átutazott a városon és szombati napra engedélyezte a betivásárt és ezzel megszűnt az István királyunkról elnevezett Istvánfalva is, azaz a város eredeti neve –, mindig Rimaszombatban lakott, Rimaszombaton soba. Rimaszombaton keresztül futhat egy autó, ám ha valaki ott is marad, akkor már Rimaszombatban marad. Debát ugyanez vonatkozik többek között Nagyszombatra is: Nagyszombaton, azaz hűsvét ünnepén Nagyszombatan szokás ünnepelni, ott sem Nagyszombaton. A helyi közvéleményben és a gömői tanári szobákban ennek a két kicsiny ragocskának összetévesztése abban az időben nagyobb grammatikai port vert fel, mintsem most sejtjenők. Afféle csúfos sérelemnek tartották, mint ahogy a palóc a maga törzsi elnevezését – egészen Mikszáth eljöveteleig – szintén csúfnak vette.

Nem akarok több példát idézni magyar helységneveink ragjainak bonyolult hálózataból – ez Lőrincze Lajos, meg Grétsy László asztala – hiszen tucatnyi basonló példát tudnánk említeni. Sőt idézhetném még azt a bagyományos szó-játékot is, melyet nekem élete utolsó évében maga Blaha Lujza is emlegetett – mert változatlanul lelkesen tartotta magát rimaszombatinak, noha csak bepólyálni vitték oda és életében mindössze kétszer szerepelt szülővárosában –:

– Hova megy kend?

– Batyiba.

– Milyen Batyiba?

– Szombatyiba.

– Melyik Szombatyiba?

– Hoát Rimaszombatyiba.

Ahol ugyanis „hintóba’ jár a liba”.

Nagyon össze-vissza kanyarogtam ezzel a históriával. A jószomszédság joga batalmazott fel erre. Lényegében nem is különösen fontos, csak éppen helytelen. Mindez akkor jutott eszembe, amikor a PALÓCFÖLD idei első számában nagy öröömre szülővárosomat is említették, de mindig azzal a fránya helyraggal, hogy Rimaszombaton. És mi nem Rimaszombatról jövünk hozzatok, hanem csak Rimaszombatból (– de ez már egy minapi Magyar Nemzet vétke).

Drága jó szomszédaim legalább ezt a keresztet vegyétek le rólunk.

SZOMBATHY VIKTOR

M Ű H E L Y

„HÁROM KÉSZÜLET”

Keszthelyi Rezső költészetéről

1 - - - Már *Vonalak kertje* című kötetében (Magvető, 1969) jellemezte anyának végső érleltsége és a teljes nyíltság. Újabb versei az érlelést még a zárt ciklusok belső erőterére is bízák; s megjelenik a „hosszú vers”, vagy a „fél-hosszú”, mint bonyolultabb hétköznapi és megléti állapotok egymásratarása. Keszthelyi megrendült költő, és megrendítő szavú költő. Szóhasználata puritán és gazdagon medditerrán: ahogy egy tengerverte, szilárddá formázott part az. Az elhagyottságot is jól bírja, sőt, épp a költészetében igényli. Ezek, éreznünk kell, végső erőfeszítések, melyeket mindennapos gyako lattá tett. Az etikai hittel tárgyszerűsége: a mesterség gyakorlásával kapcsolatosan kevesekről írható le ez ma olyan rezzenetlen nyugalommal, mint róla. Min lazonálat, örülnék bővebb jelentkezésének. Ám az is költészetbefogadási élmény, ahogy alakuló életműve a hajthatatlansággal érezteti éppen: milyen vég elenbehalóan nehéz az, ami „csak rajtnok múlik”. Katarzisz-élményig jut (és juttat) a Keszthelyi-vers, és mindegyre mélyült, tisztult az a hangja, mely közvetlenül szólít meg ugyan, mégis tart bizonyos távolságot: bevallja tehát ember és ember, ember és világ, világ és világok között érzékelhető, s a legjobbak által n indig konstruktívan, belenyugvás nélkül elismert, nem takargatott szakadékot. Ezeken a távolságokon kiált keresztül, ezeken kapaszkodik át, így jut önmaga közelébe is; küzdelmesen, ha épp ellenirányú leküzdendők távolítanak. Mai költészetünknek különös értéke Keszthelyi Rezső tovább-alakuló életműve, távol a napi rutintól, a legkomolyabb költői felelősségtudattal mégis a valós kérdések világában, a tapasztalt létezés sugárzásával formált *mű*. És latinos stilizáltsága ellenére: mindig a legtermészetesebb emberi hang.

2 - - - Nála a rejtély, a megfoghatatlan elem megannyiszor a legegyszerűbben érzékelhető alakot ölti. A „déli titok”, a zenit-állapot fejthetetlensége és mulékonysága: gyönyörűség és tragikum forrása is. Megnyílik, mintha természeti váratlan fényben, az a „tárgyak közötti”, amelyet azután, visszafogottabbá kényszerült állapotunkban már nem találunk, s mintha ki volnánk rekesztve... Honnét? Petőfi írt ilyesmiről minden igazi könyv élményhatását villantva, ama csalfa tünderről, mely felvisz a magasba, de le nem hoz, „a magasból levét”. Az extázisz egyenes vonalú egyenletes mozgása és a nyugalom, a töprengés egy lényegűvé válik ebben a rendkívüli térben. De az „ihletettség” szót is használhatnám. A tiszta megszállottság fogalmát gondolhatnám - s milyen nagy őszinteség, ha ebből azután kevés vers születik. Ám ezek a versek, erre figyeljünk fel, az elképzelhető legjobb anyagból vannak. Vers-mivoltuk képződményjellegét őrzik; s ezt a minőséget, valljuk be, a legkevesebben őrzik ma. Nem lehetünk „jobb” és „rosszabb” költészeti utakban. Keszthelyi Rezső a legnehezebbek egyike. Latinságáról írtam korábban; ma, hibátlan és megválogatott esz-közökkel, ő a „legfranciább” magyar költő. A vers szerveződésének okossága, a buktatok feltárása, a lelassulás (a költeményben), az elvéthetetlenül teljes út bejárása, a zárás feledhetetlene: *A tárgyak közötti* című versének, egyik remek-

művének kezdetét s végét idézem itt mindjárt; „*a bóbullás beszakítja / az erek falait és ellobban / a gyengeség levegője*”, és angyalok borítják el a csontokat, vérrögök hiába hallanak repülés-éjszakát, a halál a madarakig jön föl, a holdfény golyáin lebonthatatlanul ül a valóság csöndje, és mégis: „*ami lepkényi különbség: / napkeletről jön a napkelte / és árnyékokba tűnik szét*”. Az emberalak nem tolauskodik oda semmibe, mégis jelen van, a természet költői (természeti) érzékelése csak általa van.

3 - - - *Kihagyások a levegőből; A nagy tengeri balandók; Felszállt előle a látás...* Jelentős verseinek címeit soroltuk csupán; s említsük azonnal az *Agyazás*-sorozatot, a „csiga”-történeteket. Keszthelyi Rezsőnek nagy és alapvető, kihagyásos tudomása van a jelenségek kövület-mivoltáról és állandó áramlásáról. Rangja alatt értékelnénk ezt a költészetet, ha stílusesszékéről szólnánk ily röviden. Arról, hogy váratlanságok összeütköztetésével még a figyelmet is – a jó értelműt, lenyűgözve – fölkelte, érdekes tud lenni, mert alapvető léte-zéstényeinkről szól igen sokszor, s oly hasonlatokkal, helyzetformálással, hogy egyszersmind az újdonság „varázsa” is hatni kezd. Milyen ritkán mondható el ez mai költészetünkben! Mondom, itt most a következő köteté a szó, és ez „csak Keszthelyin múlik”. Manapság a kétszer negyedszázados életfordulóról megemlékezni: kiháló szokás, elcsúszott a hatvanadik évek javára. Keszthelyi Rezső 1983-ban volt ötvenéves. Ez önmagában mindannyiunknál érdektelen tény: ke-rek évtized... az ismét „szabálytalanodó” szám... hiszen épp Keszthelyi költés-zete nem ismert efféle méricskéléseket. Saját időszámítása régen kialakult. S mégis, ha említünk ilyen dátumot, s ha többes számban szólunk, miért? Gongolom, egyszerű a válasz. Keszthelyi Rezső költészete a mai magyar irodalom nagy értéke. *Gazdagságunkat* jelzi, hogy olykor mintha kevésbé figyelnénk rá. *Emberi nehézségeinket* jelzi (valamennyiünkét, egyedekként), hogy íme, Keszthelyi Rezső, a tényyszerűségükben igazán kedvező alkotói körülmények „tárgy-közötti terében” is nehéz küzdelmet vív a saját benső, eszményi eredményének kivetítéséért, megvalósításáért. A vers születéséért. Készületnek ezért neveztük ezt a három írástörédket. Egy ilyen jelentős, sokszor pilinszkysen hatalmas né-mással küzdő költészet jelenlétében nem illik „esszézni”.

TANDORI DEZSŐ

Kihagyások a levegőből

*És elvonult az Úr dicsősége
a ház küszöbétől, és állt
a kérubok fölé;*

*és ama lelkes állatnak
négy arca van
és négy szárnya;*

*ő is a négy arca
felé megy,
a hold-gerincű lény;*

*és felemelt engem a lélek
a Föld keleti kapujához,
a hús teljes ragyogásához;*

*az első arc volt a négy,
a kérubé, az emberé,
az oroszláné és a sasé;*

*emberi kezek formája van
a szárnyak alatt,
meg négy oldal és város;*

*szemekkel köröskörül
az ezer égbolt - - - - -
és - - - - - az Úr háza.*

*A levegő kibírja még
a szavakat és az utálatosság
képeit - a minden elkészültét;*

*az Úr vér:
megfertőztetik abban,
amiben el nem múlhat örökké.*

a csiga halála

a föld természetes
fénye ocsmány
vér-súly a szembogár
nyíltságában

ha feléli lassan
a testet a levegő
és a sár
a csont fűveit

de nem süllyed örökké
ami mélyen van –
az agy boltozatát is
eléri majd az ezeréves virág – –

*

gyönyörködteti még
a tárgyak idegen ereje
a szíve azonban már-már
az üresség nyoma benne –

a vizek végtelen közepén
álljanak hát a gyertyák
mert azt szeretné hogy a lángon
és túl a semmin nyugodjék

Felszállt előle a látás

Hogy pusztaságra vetkőzzék,
ájulással issza a vizet,
és félelemmel eszi a testét;

*mert adott neki egy szívet,
eltávolítva a kőszívet,
és most bússzívvvel él.*

Néha beláthatatlan anyag az Úr;
ezért föld és nem ég,
amíg *felszáll előle*

a látás, amelyet látott,
mikor arcára zuhant
és kiáltott;

majd készített magának
vándorútra való eszközöket
mindabból, ami van

nappal és van éjszaka,
és járt
önmaga végzésében.

Kivándorolt a helyéről
más helyre – – – – –
– – – – – a szemek árnyékába;

– – – – – Uram!
Mihelyt megtörténik a halál,
befejezed a lelked.

ABLA K

Salvadori gerillaköltők

A hatvanas évek elején egy argentin költő, Juan Gelman verset írt József Attiláról és Jiri Wolkerről. Saját magával együtt egy barikádra álmodta őket. Az elmúlt negyedszázadban forradalmi gerillaköltészet született Latin-Amerikában. Nem kevés esztéta, költő napjaink legérdekesebb lírai törekvéseit Közép-Amerikában véli fölfedezni. Ernesto Cardenal, nicaraguai költő az új törekvések jelölésére az exteriorizmus elnevezést használja. Azt írja: „Az exteriorizmus a külső világ képeivel létrehozott költészet, objektív líra: megtörtént eseményeket beszél el, a valódi élet elemeiből, konkrét tényekből építkezik.”

Az alábbi válogatás Salvador elkötelezett poétáit mutatja be. Akad közöttük világhírű költő, író, mint például az 1975-ben mártírhalált halt Roque Dalton, hazájában jól ismert lírikus, mint például Alfonso Quijada Urias, és nem egy pályakezdő fiatal is. Költészetük a résztvevők egyéni hangja ellenére valamilyen módon mégis olyan, mintha egyetlen, nagy, népi kórus szólalna meg. Ezek a költők a latin-amerikai valóság verseit írják, egyaránt elutasítva a hermetizmus finomkodó semmitmondását és a való világtól idegen látomások nagyotmondó külsőségeit. Népiértékről, diktátorokról, balálbrigádokról és a harcot vállaló forradalmárokról szól költészetük. Jogos büszkeséggel írja Roque Dalton: „Mi, gerillaköltők / peripatetikusabban vagyunk Arisztotelész peripatetikusainál, / mert a néptől tanulunk filozófiát és költészetet”.

A salvadori költők a népi háború lírikusai. Verseik „rongyos legények, de vitézek, / Mind bátran harcol, bátran vág”. Ezért találnak rá a bibátlan, vad, újító metaforára, vagy József Attila szavával szólva, a törvény tiszta beszédére.

SIMOR ANDRÁS

Az új iskolák

A régi Görögországban
Arisztotelész filozófiát tanítványainak
egy nagy udvaron járkálva tanított.

Iskoláját ezért nevezték el „peripatetikus iskolá”-nak.

Mi, gerillaköltők,
peripatetikusabbak vagyunk Arisztotelész peripatetikusainál,
mert a néptől tanulunk filozófiát és költészetet,
mialatt bejárjuk
országunk hegyeit és városait.

A jövődőben

Amikor társadalmunk
alapvetően igazságos
lesz tehát
szocialista
a sörözői beszélgetések alkalmával
az intim vallomások órájában
nem egy akad ki lesütött szemmel szól majd:
„én magántulajdonnal rendelkeztem a termelési eszközök köréből”
ahogyan ma azt mondjuk:
„nekem szifiliszem volt”
„nekem voltak tévelygéseim szexuális téren”.

Lehetséges

A burzsoák számára

a haza a törvények a tisztesség az Isten
értelmetlen dolgok

a magántulajdon és a „szabad vállalkozás” nélkül

A proletárok számára

a magántulajdon

és a „szabad vállalkozás” halála

adna értelmet a hazának a törvényeknek a tisztességnek

talán még Istennek is.

MANUEL SORTO

A hibátlan metafora

A salvadori vers

hibátlan

vad

újító metaforája

a fiú mozdulatában feszül

aki a háborúra készülődik

Versünk

legjobb belső ritmusa

a támadás hatékonyságában

a visszavonulás rendezettségében

méretik meg

Tanúságtétel

Összegyűltünk a diákszövetségben,
tízen voltunk, fiatalok, és
saját tapasztalatairól számolt be mindegyikünk. . .
közülünk senki sem gondolt a halálra,
a halálra, amelynek ezer arca van.
De eljött a végzetes óra
a „Halálbrigád” több tucatnyi rendőrével,
akik megrohmozták a helyiséget.

Lövések dördültek, egy perc alatt
két társunk meggyilkolva ott maradt.

Fegyvertelenek voltunk,
csak jegyzetfüzeteinket vittük magunkkal.
Meggötözött kézzel, hasonfekve, és
végül egy Ford platóján.

– Szóval ti vagytok, akiknek jelszava
Haza vagy Halál!
Kezdjétek imádkozni hát, eljött halálotok!

Nyolcan voltunk:
Los Naranjos felé az úton leszállítottak közülünk hatot, és
bokájukra hurkot vetettek, azután jó erősen
hozzákötözték őket egy fatörzshöz;
kezüket a kamion hátulsó falához kötözték,
és dübörögve beindították a motort,
hallottuk az üvöltést.
Hat véres kéz csüngött alá a kamion
hátulsó faláról,
a hekusok pedig kéjesen röhögtek.
Azután társaink megkapták tőlük a kegyelemlövést.
Csak Raúl maradt életben, meg én...

Egy-két kilométer után
megkötözött kézzel leszállítottak minket.

Raúl azt sottogta:

„Ez itt a halál,
tegyünk fel mindent egy lapra,
meneküljünk. . .”

Ezek voltak utolsó szavai, majd
hirtelen hasmánt a szakadékba vetettük magunkat,
de Raúl elcsúszott, és szitává lőtték:
ágról ágra zuhant alá a mélységbe,
sikerült elrejtőznöm a bokrok között. . .

MERCEDES DURAND

Letelepedett székére

Letelepedett székére
miután harmincezer
paraszt halálát nézte végig
Ez estén fűlevest vacsorázott
főtt tökvirágot
és citromlevet
Teozófus volt
vegetáriánus
orientalista
és sokféle varázslat ismerője
Kitette a vizet
langyosodni a napra
színes üvegekben
és nem tűrte
hogy megöljenek
egy hangyát
szúnyogot
vagy pókot

Sosem nézett senkire szemtől szembe
csodálta Hitlert
s Mussolinit

A délre vezető országutakon

A délre vezető országutakon
összezsúfolódtak a hullák
a kávéültetvényekről különös hajnal árad
éjszaka a halottakat
pórusain át beszívja a föld
alkalmasint ők érnek vörös kávécserjékké

(pökhendi és gyászos zanate
csipkedi csőrével az érett gvajabákat)
jóllakik lassan a föld
fiai fügéknél édesebb tetemével

REYES GILBERTO AREVALO

A halál egyik módja

Bármikor végső formát kaphat minden
arra sem lesz időd hogy asszonyodnak
átnyújtsd szegényes emlékeidet
bizonyára sandán figyelsz majd a szavakra
és a gyermekek félnek a közeledbe jönni
Sugárzik még testedből
a szerelem amellyel hazaértél
hogy kezed a gyermekek vállára tedd
Az emberek neved akarják tudni
meg azt hogy mikor és hol találtak rád
néhány öregasszony miatyánkot mond
s ha szerencséd van három áve máriát is
csönded kivilágítandó
négy gyertyát állítanak melléd öt fillérért kettő kapható
és miként szokás az arcodra kendőt borítanak
Így válsz a bánattól ünnepivé
szélfuvástól sem mozdulóvá
mialatt megjön a kijelölt bíró
hogy haláloed okáról hazudjon valamit

Volt egy alázatos papocska...

Volt egy alázatos papocska minálunk,
egy papocska, aki a parasztok között üldögélt,
a munkások és diákok között, de a gazdagok között sohasem.
Egy emberke, aki reverendáját Chichicastenango vidám szötteseivel ékesítette,
(mert az öröm minden dolgok közül a legforradalmibb).
És a szegények és üldözöttek szavaival szólt,
és temploma paraszti gitárokkal és énekekkel népesült be.
Ajtaján nem léptek át a nagyurak,
az ország javainak gazdái:
„mert hamisság gyűlik az ő kincsükkel ládáikban”.
És beszéde világos tanítás vala, de nem fogadták meg a bankárok és gengszter-
ügyvédjeik,
sem az imperialisták, akiknek levelet írt vala ckképpen:
„NINCS IMPÉRIUM, MELYNEK JOGÁBAN ÁLL
BELESZÓLNI A MI NÉPÜNK ÜGYEIBE.”

És az emberkét, aki érsek vala, de mindenekelőtt EMBER,
gyalázni kezdték,
mert templomában összegyűltek a kenyérre és
az igazságra éhezők,
és a sajtó megtagadta pásztorlevelei kinyomtatását,
a könyvkiadók és fizetett ügynökségeik viszont hozzáfogtak
az ő gyalázásához,
és a köztársaság urai cégvezetőikkel és püspökjeikkel
és papjaikkal, mint patkányokkal és keselyűkkel körülvették celláját,
ahol pásztorleveleit írta hajnalig.
És mivel hangja, amely a „hang nélküliek hangja” vala, el nem hallgatott
semmi fenyegetés dacára...
a bankárok és cégvezetőik és cégvezetőik püspökjeikkel
és gyászos papjaikkal, mint keselyűkkel bérgyilkost fogadtak fel,
és a Miamiiban szerződötett, biztos és tapasztalt kezű gengszter
egyetlen, szívébe irányzott lövéssel megölte őt.

A vízipólóbajnok meggyilkolása

Megölték a vízipólóbajnokot.

Az ezerruhás férfit,

akinek lakosztályai és sétahajói voltak,

es gazdag és szép szeretői szinte mindenütt a világon.

Megölték, golyókat eresztve belé,

és megkötözött kézzel hajították

a földre egy tanyán.

Megölték, mert ott hagyta ruháit,

lovait, a vízipólót,

sétahajóit és lakosztályait,

legfőképpen pedig, mivelhogy nekivágott az útnak,

mint szegény a szegények között.

Simor András fordításai



ÖRÖKSÉG

Szabálytalan emlékezés Radnóti Miklós születésének 75. és halálának 40. évfordulóján

Bevezetés helyett két Radnóti-szoborról

„Magamban élem át már mindazt, mi hátra van, / nem nézek vissza
többé, tudom, nem véd meg engem / sem emlék, sem varázslat, – baljós az
ég felettem; / ha megpillantsz barátom, fordulj el és legyints.” (Sem emlék,
sem varázslat). „Virág voltam, gyökér lettem, / súlyos, sötét föld felettem /
sorsom elvégeztetett, / fűrészsír fejem felett.” (Gyökér).

Megdöbbenően hiteles, egyszersmind ellenkezésre ingerlő *Melocco Miklós* Radnótiija, ez a minden menetek pokoljárását megélt, végletekig elgyötört, megalázott, reménytől, vágytól, akarattól lecupaszított, testben és lélekben megroppant férfialak. Tulajdonképpen már inkább csak a halálra-szántság tüneménye, a védtelen önmegadás süppedni és repülni egyként kész szimbóluma. Erőtlenül bukik előre a tar koponya – talán, hogy óvja a gondolat felfedezésének rettenetétől riadt tekintet, talán mert csak az csetten csámpás bakancsok alatt türelmetlen nyílásra váró, nemlétbe pihentető vermetek véli látni. Lépnie tovább nincs hová: előtte kegyetlen szigorral zárul össze íves renddé a kockakő-talapzat: a világ, melyből kitaszított. S ha oltalmat keresne is, nem védi már a rettenetben magára vont lepel sem, a sziklakemény anyag pillekönnyen foszlani látszik, vagy pillanattöredék alatt lényegül át halotti gyołccsá. „Elvégeztetett”.

„De, aki egyszer egy vad hajnalban arra ébred, / hogy minden össze-
omlott, s elindul mint kísértet, / kis holmiját elbagyja, s jóformán mezte-
len, / annak szép, könnyüléptű szívében megterem / az érett és tűnődő
kevésszavú alázat, / az másról szól, ha lázad, nem önön érdekéről.” (Sem
emlék, sem varázslat) „De a gyökér tovább él lent, / nem érdekli a vi-
lág, / csak a lombbal teli ág.” (Gyökér).

Varga Imre Radnótiija (nota bene: ez a korábban megszületett opus!), befogadva tagadja a *Melocco*-ét. Mert még lépéshátrányban volna a közelítő halál? Arasszal mérhető időről lévén szó, indoknak ez kevés. A lét-helyzet mindenesetre elkerülhetetlenül azonos, ekképpen hasonlatosak a megjelenítés kellékei is. Az elnyűtt köpeny, az ormóttan bakancs, a kockakő-talapzat jelzésrendeltetése azonban közvetlenebb: a ruházat a munkaszolgálatos számára adott vagy lehetséges öltözet, a kövek egy megjárt és megjárandó végzetes út mozaikjai. A gerendakorlátnak hátranehezülő, pillanatnyi pihenésnek ernyedte tartása, a keményrezárt ajkak és töprengve összpontosító tekintet pedig, ha ki nem is zárja a *Melocco*-féle „elvégeztetettséget”, valami intellektuális (ha helyénvaló volna, mondanám: derűs) felülemelkedettséget sugároz, tárgyilagos világ- és önismeretet, a minden tudásának bölcsességét és a minden lehetségesre felkészültség kónok nyugalját.

Ecce homo! Íme, az ember!

Erre gondolt volna Bálint György, amikor Radnóti verseiről szólván ezt jegyezte le: „*a balált is le lehet győzni, ha vállaljuk, és nem törődünk vele, mikor csap le: ha a balál közvetlen közelében is úgy dolgozunk, mint-ha örökké élénk.*”?

A méltánylás tekervényes ösvényein

Először az ötvenes évek közepén – Koczkás Sándornak az irodalomtörténeti kongresszuson elhangzott felszólalása alapján – indult meg egy folyamat, amely újraértékelni óhajtott Radnóti költészetének esztétikai értékeit, klasszikus humanizmusának eszmekörében felismerni vélte a szocialista ábrázolás első csíráit. A fenntartásokkal terhelt mérícskélés végeredményét konstatálva –, de ez már az *Élet és Irodalom* lapjain a Radnóti-probléma (!) tisztázására indult vita pro és kontra közepette történik – Koczkás kénytelen így fogalmazni „védőbeszédében”: „*a szocialista eszmék, az új életszemlélet és erkölcsi felfogás milyen mértékű jelenlétét ítéljük elegendőnek ahhoz, hogy valakit közvetlenül a magunkénak valljunk?*” S hogy keserű szavai nem egy csak magára hagyatkozó „fixa idea” megjelenése, hogy az élet és életmű értékelése körüli megosztottság ingerlően valós, azt igazolja Bori Imre 1965-ben megjelent Radnóti-monográfiájának előszava ide idézett passzusa is, miszerint e líra „*értékei immár nyilvánvalóak – a köztudat a magyar költészet időtálló értékei között tartja számon versei javát –, helye azonban máig sincs megnyugtatóan kijelölve a magyar költészet XX. századi mappáján.*”

S hogy a felkavart vizek hullámverése a továbbiakban is egyaránt sodort partra aranyzemcséket és gazfonadékot, hogy a méltányos elismerés váltig nem csekély akadályokba ütközik még 1970-ben is, azt érvényesen jelzi a *Népszabadság* rangos szakírója a jelzett év május 5. számában, imígyen: „*... furcsa a világ, a költőt némelyek még ezek után sem tudták igazán elismerni... Valami leküzdhetetlen hajlamot éreztek arra, hogy valamiképpen kisebbsíték. Azelőtt azért bírálták, mert – szerintük – nem vállalt kalandot, veszélyt, s most, miután mártír volt, halott? Csak a végén lett költővé, különös sorsa tette azzá – mondták, s mondják még ma is.*”

Most, a tisztelgő emlékezés évében, amikor kettős évforduló késztet arra, hogy valamiféle végső igazságot szolgáltatassunk, erős bennem a hajlandóság, hogy egyetértsek Major Ottóval, aki már tíz esztendővel ezelőtt is meggyőződéssel vallotta, hogy ha a szociográfia eszközével közvéleménykutatást tartanának, aligha lennének – József Attila mellett – újabb költészetünkben ismertebb és szeretettebb költőt, mint ő; vagy *Tolnai Gábor*-ral, aki a közeli múltban a televízió nyilvánossága előtt fejtette ki (igaz, szűkebb körre érvényesített) az értő nagyrabecsüléssel kapcsolatos tapasztalatait. Mondom, erős bennem az egyetértésre való hajlandóság, a valóság azonban összetettebb annál, mint hogy ne fékezniék nekihevülésemet makacs tények. Inkább hajlok arra, hogy az előbb említett Major Ottóval együtt szólván azt fogadjam el, hogy a „*teljes Radnóti ismeretében kisserűnek és haszontalannak tűnnek a körötte zajló korábbi kritikusai és irodalomtörténeti buzakodások pályaképéről, egyénisége és költészete bizonyos ellentmondásairól; arról, hogy forradalmár volt-e valóban, vagy csupán baloldali európeér és humanista; hogy költőnek született-e vagy*

csak azzá lett, s ha csakugyan az volt, élete utolsó éveinek erkölcsi erőpróbája, megpróbáltatásai és szenvedései nélkül is nagy költővé lebetett volna-e? Ami persze sem azt nem jelenti, hogy az idézetteket multbatalhatóan rendezettnek gondolnám, sem azt, hogy egészen máig elkacsoló indázásukat ne ítélném egészségtelenül túltrágyázott talajban gyökerezőnek. Lévén oly indokolatlanul soktényezősek a „huzakodások”. Avagy talán hosszú sorba rendezhetők a Radnóti életének és életművének minőségét közelítő írók, költők nevei (netán aprómesterekéi), akik úgy állnak a folytonos megmérés serpenyőjén, hogy valós súlyuk megállapítását „mérlegidegen” szempontok akadályozzák? Ad absurdum (*Sükösd Mihály*-nak televízióbeli, a *Jancsó-, Jubász-, Kondor-életmű* értékelése körüli – létező és sajnálatosan feltételezhető – zavarokra utaló megfontolásait erőszakosan idevonván): alkalmatlan időpontban (!?) zárult le költőnk életpályája? Tckintsem inkább mégis az elősoltak okának a késleltetett túlérzékenységet (mármint a magamét), s az ünnep fáklyafényében a felcmlő méltányosságot méltányoljam?!

Viszonyulások a léthelyzethez és a költészethez

Baróti Dezső már a korai Radnótiról feljegyezni érdemesnek tartja, hogy pedantériája *Tóth Árpád*-éhoz mérhető, „szerette kínos rendben tartani az írás kellékeit, az élesre, könnyedén futóra kibegyezett ceruzákat, a gondosan negyedívre hajtott papírosokat; úgy bánt velük, mint gondos, lelkiismeretes mesterember a szerszámaival. Az írásról mindig szertartásosan kezdett hozzá.” Van ennek bármiféle rangosabb szerepe? – kérdezhető. Mindenképpen, ha együtt jár a személyiséget totálisan átható racionális műgonddal, az igézően széles körű műveltség olyan puritánul zárt, fegyelmezett kivetítésével, ami az alkotót mentesíti attól, hogy a megformálásra jelentős energiát fordítson, s alkalmat arra, hogy így szabadon maradt erőit élményeinek eszményi kifejtésére mozgósítsa. Az avantgarde forгатagos terrepéről ez a centrifugális erő indítja útnak – *Bóka László* már az 1938-as *Meredek útban* ráérez erre – a művészi érettség magasabb fokán a humanista elkötelezettség, szociális lelkiismeretesség, írói felelősségérzet és haláltudat kikristályosodása felé. A kifejezendő és annak öltözete nála sosem esetleges, bár történhetne úgy is, hogy a költészet fegyelmező törvényrendjében zárkózottan legyen „világot teremtő költő, aki kényszerűségből teremt. Menekülő, aki saját maga építi menedékét. . . , aki tagadja ezt a világot és emigrál az önmaga által önmagának megteremtett világba, s csak igen ritkán gondol haza.”. Ő azonban e *Füst Milán*-i magatartás (róla jegyzi le a fentieket) ellenében így jelöli meg ars poeticáját: „Az idő rabságában élni harcot jelent. Ennek a harcnak a vállalása nemcsak lélekalkat kérdése, hanem az elhatározásé, jobban mondvá az emberi, vagy az írói lelkiismereté.”. „A forma sohasem független jelenség, hanem struktúrális adottság és egyben világnézet. Tagadjuk ezt a világot és felépítünk helyébe egy másikat magunknak”, egy másik világot, ahol „a szűkszáviság és feszes forma a költő erkölcsé.”

Goethe így fogalmaz: a szabadság – a törvény adománya. Radnóti kora legkevésbé sem a törvényes rend világa: a világ, az ország a fasiszta terror felé mélyülő vízmosás omlatag partjai között sodródik, sárga csillaggal megbélyegezve, munkaszolgálat, munkatábor, erőltetett menet tömeg-

sírba torkolló útjára kényszerítve a költőt. Ilyen körülmények között a hétköznapi értelem, a természetes józanság a pusztá lét menekítésére, a megmaradás esélyeinek kiharcolására inspirálja az embert, az egyre fogyó szellemi energiák az elkerülhetetlen elkerülhetőségének milliomodnyi esélyét latolgató-kutató, kétségbeesett ösztönlétbe porlanak szét. Miben manifesztálódhat akkor a törvény és a törvény adta emberi szabadság? A szellem megbonthatatlan rendezettségében – mutatja fel szerény öntudattal Radnóti. S nem hivalkodó, a sorsadta helyzettel szembeni lázas replika ez, mivel a költői elhivatottság bármely körülmények között természetszerű sajátosságának tekinti, hogy tanúságtévő legyen. S czen a ponton rendkívül körültekintően kell fogalmaznunk, mivel számos félreértésre adott és adhat módot: korántsem haláltudattal (halálraszántan), hanem a halál tudatában (az „éltem és ebbe más is belchalt már” értelmében). Mint aki a létezés – legkevésbé sem valamiféle misztikus, irracionális értelemben – a teremtő szellem funkcióképességének, s nem a biológiai, testi jelenvalóság szempontjából tekinti fontosnak, érdemlegesnek, illetve bevégeztetettnek. A halál? Nemkívántan végzettszerű, s mégis érdemleges „fordulópont”, amikor „*a mű, amit a költő haláláig alkot, halálával hirtelen egész lesz, s a kompozíció, melyet életében szinte testével takar, a test sírbabulltával látható lesz... az életmű fényleni és nőni kezd. (...) Minden töredék, minden papírlapon talált sor adalék lesz, adalék az életműhöz, mely lezárt, szigorúan befejezett és összetartozó immár.*” (Jegyzet József Attila hátrahagyott verseihez).

Hirtelen gyanakvó figyelemmel olvasom újra a korábban leírtakat, talán tagadhatatlan elfogultságom okán sem billentettem-e át akarva-akaratlanul is az alkotót az elfogadhatatlanul nem mindennapi minőségébe: olyan életlátást, megfontolásokat sugallva, mik nem, vagy nem ilyen mértékhatárig övéi? Változatlanul vállalom igazságértéküket.

Igazoló tanúként idézzem meg a sorsot, mit kétségtelen végkimenetele ismeretében is a menekülés szikrányi kényszere nélkül vállalt, miként, megénekelte „vérei”: a néger költő, *García Lorca*, a drága *Attila*? Éppen a közeli múltban publikált naplójának idecítálható részleteit, melyek az indulat és méltatlankodás fellobbanó szikrái ellenére is higgadt tárgyalossággal részletezik a „kiátkozottak” megaláztatásait, testi gyötrelmeit? Szűkreszabottan mégis, mert tágabb teret kíván, hogy a lélek nem lombozódhat természetes teljességében, mert korlátozottak a hírcsere lehetőségei, egyre kevesebb idő adatik olvasásra, műfordításra, belső eszményhez illő versek megírására? Az életművet, melynek utolsó szeletét a „féreg, s foglyok közt”, „vaksin, hernyóként araszolgtatván a papíron” jegyzi az *Avala* 5 notesz lapjaira; melynek még Szentkirályszabadján, 1944. október 31-én klasszikussá formált záróopusza sem bizonyosság sem arra, hogy megbékülten kezet fogott a megálmódott halállal (hic et nunc, hiszek Tolnai Gábornak, aki nem látomást, hanem közvetlen élményt értelmez a vers születésének háttereként), sem arra, hogy itt szakadt meg a tanúságtévő küldetés energiája? (Bár feltétele kétségkívül, hiszen napok múltán elérte őt barátai, szerettei, példaképei sorsa, a „rég elesettek”, kiknek szívéen „Ukrajna, Hispánia, Flandria földje”.)

Amiről bővebben szó eshetne még

Egy tanulmányigényű méltatás keretein belül természetszerűen jeles (sőt, kitüntetett), helyet kellenc kapjanak maguk a végső fokon mindent téved-

hetetlenül példázó versek. Legalább az életművet alapjaiban meghatározó versek „vívisekciója”. Ha hihetném, hogy megteremthető egy konszenzus, s gondolatmenetben elválasztható (mert ellenkezik) az 1943-as *Kis nyelvtan, Tél, Kisfiú, A bújdosó* a *Töredéktől*, az utolsó eclogáktól, a *Razglednicáktól*. Ha hihetném, hogy Radnóti lelkialkatának, világlátásának, alkotói minőségének karakterizálását továbbsegíthetnék egy eltagadhatatlan prekonceptió alapján szervesen-szervetlenül itt egymáshoz metszett sorok.

Egy tanulmányigényű méltatás keretein belül természetesen végig kellene kísérni megnyilatkozásait, melyek szerint a szocialista kultúra ügyére tette fel életét; azok visszaemlékezéseit, akik a Kommunisták Magyarországi Pártjával való szoros kapcsolatára utalnak. (Gondolat, Vajda János, Társaság, Független Színpad, stb.); gondolatrendszerének arra a mindvégig folyamatosan jelenlevő motívumára figyelmeztetni, aminek időszerűségét hangsúlyozandó két idézet kívánkozik ide: 1. korábban „*a hangsúly áttevődik az ennek (ti. a munkáshatalom elérésének. KVM) eszközt szolgáló tárgyilagos realizmusra, ha úgy tetszik modern klaszicizmusra, melyek keretében (. . .) politizáló, de nem elvont művészet kezd kialakulni.*” 2. „*... a pártosság nem a művész közéleti állásfoglalását jelenti, hanem a mű mondanivalóját határozza meg. A pártosság, – amely természetesen a világnézet választását is magában hordozza – lehetővé teszi a művészi szubjektum számára az objektív valóság mélyebb és igazabb megismerését, s egyben biteles ábrázolását is. Így lesz a pártosság esztétikai kategória.*”

Mindennek részletezése azonban eleve kívül esik szándékaim szűk gyűrűjén. S tanulságadó zárósorok felől gondoskodván egy bármely mélységű Radnóti-olvasathoz, -értelmezéshez emberül illő, poetikusan tanácsadó cikelyre lelek a *Kortársban* (post festum: szobrának értelmezése után) Melocco Miklós tollából: „*Én nem mentem erőltetett menetben, nem vagyok költő, nem látok tisztán és nem jósolok. Nem tudhatom, milyen volt Radnóti az erőltetett menetben. A bori notesz versei eltakarják a mártírt a remekművek csodálatosságával. A szép vers nagyobb rejtély a mártírsorsnál, A mártír tetemének a zsebéből versek kerültek elő. Vajon hogyan mondanék én csődöt az erőltetett menet legelején?*”

Ennyit, s nem többet – sorvezetőnek!

KASSAI-VÉGH MIKLÓS

Egy századvégi Don Quijote: Komjáthy Jenő

Amit Komjáthy Jenő rövid élete során megél, minden különössége ellenére is az általánosság szintjére emelhető. Sorsa, gondolati-művészi erőfeszítései korjellemzőek. Egy olyan társadalmi-világnézeti krízis kezdetén áll, amely bizonyos vonatkozásaiban még napjainkban is tart. E válság mögött a diadalmasan előretörő ipari forradalom munkál. A nyomában kibontakozó tőkés viszonyok szétfeszítik a hagyományos gondolkodás kereteit. A legfőbb érték a tőke lesz. S körülötte felerősödik a leplezetlen önzés, a haszonelvűség, a spekuláció, a kíméletlen, üzleties szellem. Az új gondolkodásmód érzéketlen a belső finomságok iránt. A személyiség uniformizálódni kényszerül. A polgári „józsanság”, a számító egoizmus, a minden áron való érvényesülés szinte kötelező crejűvé válik. Az egyén úgy érzi, hogy elveszti önmagát, felszívja a tömeg.

A válsághelyzetet a veszélyeztetett Én és az azt fenyegető világ kettősségében nyilvánul meg. A szubjektum aggódva keresi a helyét, társadalmi szerepét – fennmaradása módozatait kutatja. A lélek önmagába fordul; vagy szembenáll, vagy a világ fölé akar kerekedni. A belső értékek semmibevétele ellen egy újfajta spiritualizmussal tiltakozik. Feltűnnek a társadalomból való kivonulás, a „szecesszió” különböző változatai. A világmegváltás alapvető művészi magatartássá válik. Először jelentkezik az otthontalanság, az elidegenedettségek érzése. Ilyen szempontból a Tahitibe húzódó Gauguin, a századvég zsenikultusza, Thomas Mann Tonio Krögerje, Beudelaire Albatrosza, a nietzscheci Übermensch, a tolsztoji messianizmus vagy Madách Aladár „szellembúvárlata” és Csontváry egzaltált profetizmusa ugyanazon lényeg más-más megjelenési formái.

Komjáthy Jenő, az idegeiben és a műveltségében hordozta az otthontalanságra és a kora tagadására való hajlamot. A modern művészet jelképes motívumát, az utazást az Amerikába szökés kísérletével ő valóban megéli. Szűkebb és tágabb környezetéhez egyaránt képtelen hasonulni. A hivatali karriert elutasítja. Helyette barátjával, Roviczky Gyulával polgárpukkasztó éjszakázásba kezd. Balassagyarmaton botrányhős lesz. Szenicen pedig már egy oszlopához kötött troglodita. Olvasmányait is ez a századvégi léthelyzet szabja meg. A nagy németországi száműzöttet, Heinét kedveli. Közel áll hozzá Byron, aki Görögországban küzdött a szabadságért. És egész életét végigkíséri a magányos Lenau.

Filozófus is azért lett, mert összeütközött benne a kor értékrendje a sajátjával. Bölcséleti mértjei meghasonlása termékei. Rendkívül érdekes, ahogy életérzése változásaiba bekapcsolódik a filozófia – mint tudatosítás és magyarázat. Különállása a schopenhaueri pesszimizmussal nyer igazolást. A világ fölé emelkedés Nietzsche emberfölötti emberével értelmeződik. A világalakító mindenségbe olvadás elsősorban Spinoza misztikus panteizmusában talál önmagára. Egyet azonban nem szabad elfelejtenünk. Komjáthy Jenőnél sohasem az önmaga megadása, hanem mindig a válsághelyzet meghaladásának a szándéka az, ami meghatározza, hogy kitől mit fogad el. A beletörődés idegen tőle. A tett-

vágy értelmezi életét és költészetét. Ahogy Don Quijote a lovagregénnyel, ő a filozófia vértetében kísérli meg megváltoztatni a világot.

A századvég nem véletlenül hozta divatba Schopenhauert. A kor művészértelmissége tőle várta a rossz közérzet diagnózisát és a gyógyulás receptjét. Schopenhauer pedig megmagyarázta: a világ szenvedés; és reményt adott: a lángész az, aki megszabadíthatja a világot a szenvedéstől. A fiatal Komjáthy mindkét vonatkozásban azonosult mesterével: „*Ki fejt meg, ki látja tisztán / Élet! sötét rejtelmidet? / A bölcsek szózatát a pusztán, / Ha hallja is, ki érti meg? / / Az átok úr. Ezer sebében / Vonaglik az emberiség. / Mérhetlen kínja tengerében / A jobbak vére semmiség...*” (Himnusz.)

De barátjával, Reviczkyvel ellentétben nem tudja csupán szemlélni a világot – mint szenvedést. Ez önmaga lefokozását jelentené. Küldetéstudata tehát egyre inkább a lángészről szóló schopenhaueri tanítások felé fordul. Ezek láttatják be vele, hogy a zseni képtelen a társaséletre. Ám a lángész le tudja győzni önmaga vágyait. S önmagát legyőzve eljuttathatja az emberiséget a szenvedést hozó vágyak megtagadásához. A lángész a „zavartalan Világszem”. S hamarosan Komjáthy is annak tartja magát: „*Világszem ő. Nem ismer tért, időt se; / Örök gyönyörben úszó, isteni; / Világúr ő, az álmok méla hőse, / Nem kell neki csak egyet inteni / S körötte él, sugárzik, zeng, lobog, / Csapong, repül, örvénylik, dúl ragyog. / Mind testet ölt, aminek lelke van ...* (Az álmodó)

A fiatal költő messiási hajlamait a lángészről szóló schopenhaueri tanítások szabadítják fel. A pesszimista világszemlélet kifejezései – „lét keserve”, „kín-gyötört világ”, „az élet átka”, „harmóniátlan vad zsvaj”, „örök harc, örök kudarc” – mellett ekkortájt erősödnek fel a fény, a sugárzás szavai. Mostantól kezdve mondhatjuk Riedl Frigyessel: Komjáthy költészetében „Csupa fény, ragyogás vesz bennünket körül, és akarva nem akarva, úszunk ebben a fényáradatban. Fény és fény és mindig csak fény...”

1881-ben írja későbbi feleségének, Márkus Gizellának: „Belevágtam a fejszémet Schopenhauerbe. Óriási munka lesz.” Nietzsche Zarathustrája viszont 1883-ban jelent meg. Komjáthy azonnal, eredetiben olvassa. Messiási hajlamai újabb erősítést kapnak. Hogyne: hiszen ez a mű ugyancsak a válság terméke. A gondolati-szellemi válság meghaladásának szándéka hozta létre: „Meg akarom tanítani az embert az élet értelmére” – hirdeti Zarathustra. „Az emberfölötti ember, villám az emberfelhők sötétjéből.” Az ipari civilizáció elnyomorodó személysége a korlátalanság, az erő, a lázadás hősenek látja Zarathustrát. Igaza van Juhász Gyulának: „*balálos ellensége lett Nietzsche az egész kornak, ő, a nagy korszerűtlen, aki látta és érezte a mai civilizáció nagy hazugságait, amelyek a kultúra romjain burjánzottak, és az Übermensch felé fordult, az istenek alkonyától a bajnalbasadáshoz.*”

Komjáthy Jenő is Nietzsche hívévé válik. S a balassagyarmati megaláztatás napjaiban Zarathustra énekei segítik, hogy felmagasztalja önmagát. Ettől kezdve mintha állandó sugárzásban élne – a szolgálétek világa fölött: „*Itt állok az élet / Napfényteli balmán, / Úr vagyok a lelkek / Roppant birodalmán.*” „*Pazar tettekre váltok én; / Gondolatom világot áthat. / Én vagyok az erő s a fény.*”

A világelles indulat és a Zarathustra-magatartás összeolvadásából születik meg Komjáthy Jenő sajátos eszmei forradalmisága. „S aki arra született, hogy teremtő legyen jóban és rosszban, annak előbb valóban pusztítóknak kell lennie és értékeket kell összehúznia” – imígyen szól Zarathustra. A mi költőnk pedig arra biztat, hogy „törj össze mindent ... rombolj, pusztíts, dúlj össze mindent, ami élősdi, korcs, beteg”. Most lehet igazán tetten érni, hogy nála a filozófiai vér-

tezet valóban a világ megváltoztatásának eszköze: „Mert új világ: új hit, új állam, / Új bon, új élet kell nekünk, / Új gyönyörök, új fény, új eszmék, / Mindent újból kell kezdenünk.” (Szózat)

De miközben magasra emeli „a szent Egyéniség zászlaját”, már egy másfajta életérzés és világszemlélet kifejezései is feltűnnek a verseiben. Egyelőre még a Zarathustra-magatartással is jól megférnek, lassan azonban elválnak tőle: „A végtelen végekben a középpont vagyok.” „Úgy érzem, szellemek királya, / Hurrá! hogy minden vagyok!” „Úgy érzem, új csodás világot / Vagyok képes teremteni. . .”

„S én, ki e számtalan világnak / Szerzője, istene vagyok: / Megbalok minden pillanatban / S minden percben föltámadok.” (Meg tudnék halni.)

Milyen lelki elmozdulásokról árulkodnak ezek a sorok? Úgy tetszik, hogy az erővé, hatalommá, megváltóvá tárgult Én újabb isteni tulajdonságokat vesz fel: előbb a végtelenséget, majd a teremtő-mivoltot. A világgal való szembenállás indulata és a világfelettség önittasultsága a mindenségbe való beolvadás vágyává szelídül. Ezek már a szenici évek. Hogy a folyamat egzisztenciális hátterét is érzékelhessük, idézzük a Komjáthyt talán mindenkinél jobban megértő Juhász Gyulát: „. . . a költő hazájába kell jönnünk, hogy elégtételt adjunk neki, szégyény zaklatott fejének és feleletet egybangú kérdéseire. Istenem, csak egy neuraszténiás poéta kell ide, hogy szívét a világ szívének érezze, hogy a tér és idő őszí köddé váljék, amelyen túl a végtelenség van, és a magányban, e bományban, e csöndben állandóan, hallhatóan érezze ennek a végtelennek, ennek a thalattának barsogó, polifon, wagneri muzsikáját.”

Hogy a lelki változásokra tapadtak-e rá a gnosztikusok és Spinoza tanításai, vagy éppen ezek idézték elő a fordulatot, nehéz lenne kibogozni. Egy viszont bizonyos. Komjáthy Jenő utolsó éveit a gnosztikus megvilágosodás és megvilágítás, valamint Spinoza szeretetfilozófiája töltik ki.

S mint eddig is, megint csak a hajlamainak s a messiástudatnak leginkább megfelelő nézetek ragadják meg. Az újgnosztikusoktól azt veszi át, hogy neki – mint a gnozisig, a misztikus tudásig eljutottnak – kötelessége embertársait is visszasegíteni az istenibe: a jó, a szellemi, a fény szférájába. Az önmagában fellelt igazi értékeket meg kell osztania másokkal is. Spinoza pedig megtanította szeretni azt a világot, amelyben számkivetetten és mellőzötten él. S megvígasztalta, hogy csak mulékony formái vagyunk egy nálunk nagyobb lénynek, amely végtelen, amíg mi meghalunk. De Spinoza panteizmusa fel is emelte, mert küldetéstudata egy új és másféle táplálékot kapott: a natura naturans-ról, a nemző természetről szóló tanítást. „Isten és a természet működése egy.” S ebbe az örökkön tevékeny rendbe simul bele az ember is, hiszen „Isten elméje minden szellemiség, amely a világot megeleveníti”. Az utolsó évek beteg, „homályban élő” Komjáthy Jenője Spinoza panteizmusa által újjászületik. Messzianizmusa új értelmet nyer: „Én a világot nemző gondolat, / A végtelen lét tiszta telje, / Mérbetetlen dús, mert végtelen szabad”. Most már ez az újfajta üdvözítés hevíti, s ez hozza létre a talán legszebb versét is: „Elöntöm lelkemet a végtelenben / Munkálni látbataitan, mint a Szellem, / Mely a vizek fölött lebeg. / Hogy lakbassam minden parányban / S élhessek örök tisztaságban, / Magamtól mindent elvetek . . . / Átöntöm lényemet a csillagégbe, / Merüljön alakom a semmiségbe, / Csupán másokban éljek én! / Csak minden szívben én dobogjak, / Csak minden szemben én ragyogjak / És mindent üdvözítsek én!” (Elöntöm lelkemet. . .)

Ez a nyughatatlan lélek a filozófiát faggatta szüntelenül, hogy választ kapjon válságba jutott kora és elrontott élete nagy kérdéseire. De nemcsak feleleteket

várt a filozófiától, hanem irányító eszméket, útbaigazító gondolatokat is. Tett-és életvágya a belenyugvás tanait elvetette, s csak a „megváltó” ígéket fogadta el. Üdvözítőnek hitt eszméit hirdette egyre lázasabban – hol a félrevert, hol a hűsvéti harangok hangján. A magyar irodalom ismer gondolati költeményeket, de olyan költészetéről, amely a maga egészében gondolati, az övéen kívül nem tud. Abban a magyar lírában, amelyben rendszerint a helyzetből, a konkrét élményből emelkedik fel az érzés és gondolat, egyedülálló jelenség ez az elvont eszmék által hevített, lázas, az önkívület határain szárnyaló lobogás. A századelő költői, bármennyire kedvelték is, nem Komjáthy Jenő „tejtűjén” mentek tovább. Sem a hanghordozásban, sem az eszmeiség intenzitásában. Ha van egyáltalán folytatása, akkor leginkább Kassák expresszív hevületére és József Attila szenvedélyes gondolatiságára hivatkozhatunk.

Ha pedig az eszmei helyét keressük ennek a költészetnek, akkor azt kell mondanunk, hogy a gyökerei valahol Petőfi Ítélet című versénél és Az apostolnál keresendők; a koronái meg Adyig érnek – a „magyar Messiásokig” és „a jövődő fehéreiig”.

A küldetések e fajtájának östípusa pedig minden bizonnyal az a Don Quijote, aki kisszerű, sűrű korát nem tudja elfogadni, s a gúnyolódókkal, gáncsokodókkal mit se törődve a maga álmodta szebb világért indul harcba.

SZABÓ KÁROLY

Az „ismeretlen” Madáchról — egy könyv ürügyén

Amikor e sorokat írom, nem tudom még, hogyan végződik a magyar könyvszakma évente meghirdetett versenye, a legszebb magyar könyv címéért, de én szívem szerint *Kerényi Ferenc Madách Imre: Írtam egy költeményt...* című könyvének ítélném oda az egyik első díjat. (Szerkesztő *Láng József*, a védőborító és a tipográfia *Benkő Anna* munkája.)

Szokatlan dolog talán, hogy egy recenziót a végéről kezd írni az ismertető, de ennél a könyvnél a sokat cmeletett tartalom és forma ritkán

élvezhető magas szintű együttese mutatható ki: a *Kézirattár* sorozattól elvárt, sőt azt is felülmúló színvonal a művészi kivitelben, és a Kerényi Ferencről megszokott tiszta, csak a lényegyet közlő stílus, amely mögött a Madách-kutatás egyik újabb eredménye húzódik meg.

A magyar irodalomtörténetírásnak vannak olyan alakjai, akiknek neve szorosan egybeforrott azzal az irodalmi alkotóval, akinek életútját, munkásságát elszántan és megszállottan kutatták. *Eckhardt Sándor* Balassi-ta-

nulmányai, *Martinkó András, Hatvany Lajos* Petőfi-tanulmányai és szintézise, a maiak közül *Vargha Balázs* Csokonai iránti elkötelezettsége, *Király István* Ady-munkássága –, hogy csak néhányat említek a sok-sok lehetőség közül. Méltán csatlakozik ehhez a sorhoz Kerényi Ferenc, akit több évtizedes (egyetemistaként talált rá a témára) filológiai munka kötötte nagy „szerelméhez”, Madách Imréhez. Publikációk számtalan mennyisége (java részét éppen a Palócföld hátsábjain adta közre, de a nógrádi múzeumi évkönyvben is többször írt kutatásairól) igazolja ezt az állítást. S tegyük hozzá: ezek a publikációk alapvetően új eredményeket közöltek, a Madách-filológia új dokumentumait elemezték, új összefüggéseket mutattak be. Nem egy esetben az általa felfedezett, megtalált új dokumentum elemzése révén. Ehhez persze egy másik szerencsés kutatói mentalitás is kellett: olyan kapcsolatrendszert épített ki az elmúlt években, amely szervesen kiegészítette tudósi munkáját. Ebben az esetben a kapcsolatokat olyan családok, leszármazottak jelentik, akik vagy a madáchi örökséget birtokolták, vagy a család környezetéhez tartoztak. Csak látszatra más kérdés, hogy kicsoda szívós, korrekt, eredményeket felmutató magatartással lehetett csak ezekhez a múltban igen gyakran megbántott, mellőzött személyekhez közelférközni és megnyerni őket a magyar tudomány számára; úgyis mint a hagyományok és dokumentumok megőrzőit és esetleges átadóit!

Kerényi Ferenc most megjelent könyvének tartalma aránylag egyszerű (!): „1982 tavaszán a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára – Vasberényi Géza dunavecsei kéziratgyűjtő bagyatékából – egy egy lapos, két oldalán írott, 20x18 cm méretű Madách-kéziratot vásárolt meg.”

Az indító mondat, mint minden jó munkánál, itt is székéhez szögezi az olvasót. Még mindig előkerül Madách-

kézirat? Ki ez a *Vasberényi Géza*? Hogy került hozzá a kézirat? Micsoda gyűjtemény lehetett ez Duunavecsén?

Kérdéseinkre hamarosan mindre választ kapunk, hogy aztán majd maga a szerző tegye fel az alapvető kérdéseket az előkerült Madách-kézirattal kapcsolatban, amely első pillanatban a Tragédia vázlatának tűnik. De vajon valóban az-e? Miért készítette Madách? Mikor vetette papírra? Volt-e a Tragédiának előleges vázlata vagy fogalmazványa? – kérdezi a szerző, bevezetve az olvasót kutatói műhelymunkája technikai titkaiba is.

Nem szándékozunk itt magát a válaszokat ismertetni, hiszen az a könyvből egyértelműen kiderül, s mindenki elolvashatja, ha hozzájutott az érdemtelenül alacsony számban megjelent műhöz. (Vajon hányszor kell még ezt a mondatot leírni, amely mögött valami titokzatos és földi halandók számára érthetetlen kiadói gyakorlatot kell éreznünk?!)

Kerényi Ferenc könyvében nem csupán ezekre a filológiai kérdésekre kapunk választ. Újra és újra alkalmat talál arra, hogy a madáchi életmű olyan sztereotípiái ellen hadakozzék, amelyek évtizedek óta, és még mindig, tankönyveinket rondítják, nemzedékek gondolatait torzítják.

Csak egy példa a fentiek igazolására. 1982-ben jelent meg a Kossuth kiadónál a *Magyar irodalomtörténet* című összefoglaló mű. Ennek 209–210. oldalán ez olvasható Madáchról és feleségéről: „A forradalom alatt betegeskedett, utána mégis letartóztatták, mert Kossuth titkárárt rejtegette. Börtönideje alatt felesége megcsalta, mégpedig a megszálló csapatok tisztjeivel...” Itt már felesleges minden közismert magyarázat Fráter Erzsike terhességéről, gyermekágyi lázáról stb. Itt már csodálkozni sem lehet...

Megközelítően húsz éve annak, hogy *Krizsán László* először tárta fel hiteles levéltári források bemutatásával, hogy Madách közéleti szerepe más módon volt, mint addig hittük a

korai feldolgozások alapján. *Szabó Béla* részletes adatok alapján mutatta be Madách 1848-as szereplését. *Szabad György* hatalmas munkájában Madách 1861-es országgyűlési magatartását is elemezte és elhelyezte őt a kor politikai erőviszonyaiban. Kerényi Ferenc számos tanulmányában a család-történet, a politikatörténet, az alkotófolyamat megannyi részletét feltárta és adatokkal bizonyította.

S mindez szinte hiába. Még ma is olyan alapvető tévedések ellen kell hadakozni, ismételten szót emelni, amelyek egyértelműen tankönyvírásunk és tankönyvíróink számlájára írandók, az irodalmi ismeretterjesztés gyenge pontjaira hívják fel a figyelmet, s arra, hogy a vidéki tudományos élet produktumai, amelyek már egyáltalán nem vidékiesek, miként (nem) jutnak el az összefoglaló feldolgozásokba, szintézisekbe. (Szerény vígasz e recenzió írójának, hogy Kerényi Ferenc könyvében megvédi őt is, kimondatlanul, hiszen világosan leírja, hogy Madách Imrénck négy gyermeke volt, s nem három, ahogy néhány tudatlan tudálékos egy sajtóvitában vele szemben állította.)

Persze miért vagyunk elégedetlenek? Mit olvassanak az érdeklődők?

1945 óta nem jelent meg korszerű szemléletű, a madáchi életutat (nem munkásságot!) bemutató monográfia. *Horváth Károlyét* várjuk már évek óta (talán a nyáron megjelenik), de még mindig nem juthatunk hozzá.

Nos, Kerényi Ferenc új könyvében többek között ezekkel a gyászos legendákkal hadakozik újra, noha elsődlegesen nem ez a szándéka. Pedig csak 1849-től követi nyomon Madách Imre életét, de megközelítésében megannyi nóvum kerül elő. Így többek között Madách elfogatásának és vadjának új adatai, amelyeket első ízben Spáczay Hedvig mutatott be éppen ezeken a hasábokon, majd teljes filológiai apparátussal a Nógrád megyei múzeumi évkönyvben 1983-ban. Kerényi Ferenc fokozatosan jut el a családi események, a vagyoni körülmények, a lírai alkotások elemzésén át a Tragédia megalkotásának bemutatásáig. Munkája nyomán tovább tisztul előttünk a remekművet körülvevő, felszakadozó homály, s már nemcsak az életút, de maga az alkotói folyamat is ismert lesz, s válik így *Az ember tragédiája* mindannyiunkhoz szóló műi üzenetté. (Európa)

PRAZNOVSZKY MIHÁLY

MÉRLEGEN

Művészet és politika

A magyar társadalmi fejlődés sajátos hagyománya, ma is egyik jellemző vonása a politika és a – nemzeti önismeret egyik forrásaként értelmezett – művészet szoros kapcsolata, kölcsönhatása. Természetes, hogy a konszolidált, problémamentesebb időszak tükörképe, visszhangja is kiegyensúlyozottabb. Az eredmények nagyjában-egészében önmagukat igazolják, s tudatosításuk követelményei, a mindenkori továbblépés szükségletei, inspirációi halkabban, türelmesebben fogalmazódnak meg. Nyilvánvaló, hogy a még teoretikusan is erősen leegyszerűsített összefüggés a gyakorlatban jóval bonyolultabban érvényesül, s eleve nagyobb az aszinkronitás veszélye, ha maga a valóság válik ellentmondásosabbá. Az elmúlt évek növekvő feszültségei, szaporodó gondjai, politikai hullámverései az érzékeny reakcióképességű művészet szférájában nem ritkán túldimenzionáltak, s a szakmainak, esztétikáinak tetsző – kivált irodalmi – vitákból egyre gyakrabban szűrődnek ki társadalompolitikai, ideológiai természetű kérdések, sőt disszonáns hangok is.

A művészeti közélet effajta – ráadásul önkényesen kiemelt – jelenségeit csak komplex megközelítésben, az okozati viszonyok rendszerében lehet reálisan értékelni. Ilyen szellemben, az őszinte számvetés, a tájékoztatás, az orientálás szándékával szerkesztette kötetbe *Agárdi Péter* az 1977 és 1983 között megjelent művészetpolitikai tanulmányokat, dokumentumokat, melyek így együtt, egy olvasatban a le-

hető legteljesebb képét adják a művészet és társadalom egyre szélesedő, de kanyarokkal, zsákutcákkal is teli találkozási övezetének.

A kötet szerkesztési koncepciója történelmi szemléletű. Az igényesen válogatott írások, beszédek nemcsak az évtizedforduló-környéki helyzetről tudósítanak, hanem az 1958-as művelődéspolitikai irányelvekre visszautalván, lényegében egy negyedszázadnyi távlatban idézik meg az MSZMP művészetirányítási elveit és gyakorlatát. Bár a művészet átfogó elemzését – a tudománytól, a közoktatástól és a közművelődéstől eltérően – a Központi Bizottság ez ideig még nem tűzte napirendjére, a Politikai Bizottság 1977-es állásfoglalása, a XII. kongresszus és az azóta végzett munkát értékelő központi bizottsági határozat, valamint az országos ideológiai konferencia – mint autentikus források – nyomán a művészetpolitika a párt művelődéspolitikájának, tágabban, általános politikájának részeként értelmeződik a könyv lapjain. Így ehelyütt is kifejezésre jut, megerősítést nyer, hogy a párt, a szocialista állam – a lenini kulturális forradalom folyamatában – alapvető feladatának tartja a kultúra demokratizálását mind az alkotás, mind a befogadás területén. Céljainak megfelelően elsősorban a marxista világszemléletű, szocialista elkötelezettségű, pártos művészetet támogatja, ugyanakkor a szövetségi politikából eredően teret enged olyan művészi törekvéseknek is, amelyek egyéb értékeik révén hasznosulhatnak a társadalomban. Ellenzi és indokolt

esetben adminisztratív eszközökkel is megakadályozza a szocializmusellenes, antihumánus, a társadalmilag adekvát erkölcsi értékrendet sértő művek nyilvánosságát. A művészetpolitika biztosítja a művészi alkotó munka és a kísérletezés szabadságát; ízlés- és stíluskérdésekbe nem avatkozik. A művészeti élet befolyásolásában fontos szerepet szán az alkotóműhelyek önállóságának és felelősségének. Fő módszerként az eszmei, politikai orientációt, a nézeteket ütköztető, tisztázó szándékú eszmecseréket alkalmazza. Nélkülözhetetlennek tartja az érintkezést más népek művészetével. Különös gonddal ápolja a Szovjetunió és a többi szocialista ország, illetve a világ haladó művészetéhez fűződő kapcsolatokat.

A kötetben közzétett dokumentumok, illetve tanulmányok egybehangzóan úgy foglalnak állást – ha nem is mindig direkt módon –, hogy a művészetirányítás alapelvei beváltak. A kortárs művészet kiemelkedő értékeit a szocialista eszmeiségű alkotások jelentik. A progresszív szellemiségű művek széles körben váltak ismertté és elismertté. Kibővült a párt politikai irányvonalával egyetértő, azt támogató alkotók köre. A kedvező légkörben a művészi módszerek és stílusok gazdag változatossága jött létre. A tapasztalatok, az érvek alapján logikus – az ugyancsak általánosnak tekinthető – következtetés: biztosítani kell a gyakorlat által igazolt politikai elvek, módszerek folytonosságát.

A stabilitást kiegészítendő vetődik fel a megújulás szükségessége is, melyet legalább két – felettébb összetett – szempont indokol. Egyrészt a deklarált tézisek, törekvések megvalósítását ellentmondások – többek között az irányítás következtelenségei – akadályozták mind az alkotói folyamatban, a művészeti, kritikai tevékenységben, mind az igénykeltő, ízlésnevelő közművelődési funkciók differenciált érvényesítésében. Másrészt az

utóbbi években jócskán megváltoztak, megnehezültek a társadalomépítés – s ezen belül mindennemű alkotó munka – objektív feltételei, külső és belső körülményei, számos várakozás, reménykeltő elképzelés egyáltalán nem vagy csak részben valósult meg. Ezek az okok együttesen torzulásokhoz vezettek, diszharmonikus reflexiókat is kiváltottak. Amíg ugyanis a politikában – s a közgondolkodásban is – a bizonyítás vágya munkál, a tiszta lelkiismerettel vállalt felelős helytállás szándéka a legerősebb motiváció, bizonyos művészeti berkekben terjed a kiábrándultság, a passzivitás, a rezignáció, rosszabb esetben a cinizmus, a nihilizmus, az eredmények és az erőfeszítések értelmének megkérdőjelezése, tagadása, elmélyülni látszik az úgynevezett nemzeti sorskérdéseket megoldani nem tudó – vagy nem akaró – „beteg lelkületű ország” tudata. Az tolerálandó, hogy a művészet ma jobban polarizálódik, mint eddig bármikor, hiszen a valóság is sokszínűbb a megszokottnál. Az is természetes, hogy a művészet – elhivatottságának megfelelően – tükröt tart a társadalom elé s érzékelhetővé teszi a valós hibákat, fogyatékoságokat, keresi a megoldásokat; furcsálható viszont, hogy a tényfeltárás különös módon csak a bajokra, a meghökkentő fonákosságokra korlátozódik és érzéketlen marad a pozitív jelenségek, a további munkához erőt adó, kedvező tendenciák iránt.

A kötet a XII. kongresszus határozata szellemében azt a gondolatot erősíti, hogy *„népünk műveltségének emelésében megtisztelő, felelősségteljes és semmi mással nem pótolható szerepük van az íróknak, művészeknek”*. E küldetés lényege a tanulmányok egyikében elméletileg is megfogalmazódott: *„A művészetnek értelme van, de nem közvetlen baszna. És ezért kell az embereknek, akkor is, ha nem kívánják, nem ezt kívánják. Objektíven kell az embereknek, mert a műalko-*

tásoknak végső soron egyetlen dolgot kell szolgálniuk – ha ugyan azt szolgálni lehet – : a szabadságukat. Felszabadítva az egyéni lét korlátai közül, a név nélküli szfinkszek okozta félelmekből, a köznapi szűkösségből”. Az írásokból kiviláglik: a politikai irányítás tudatában van annak, hogy nem könnyű feladat az elvárásoknak megfelelni, bonyolult korunkat hitelesen ábrázolni. Mégis – vagy éppen ezért – azt várja a művésztől, hogy ne elégedjenek meg a felszínes általánosításokkal, ne partikuláris érdekeket képviseljenek, ne a múltó formai divatot, az elvont ideálokat kövessék, ne a befelé fordulást válasszák, hanem a múlt és jelen eredményeinek és gondjainak arányos bemutatásával, minden emberi érték realista ábrázolásával segítsék a szocialista fejlődést, az értelmes élet kialakítását. Az a művész, műhelyvezető, kritikus jogosult társadalmi elismerésre és támogatásra, aki úgy vállalja meg önmaga céljait, hogy együttérez a tömegekkel, a küzdelmet is vállalja értük, akinck ars poeticája közösségi ihletésű. Következetesség, nagyobb aktivitás az elvek gyakorlati megvalósításában, rugalmasság a konkrét társadalmi feltételekhez, körülményekhez való alkalmazkodásban: mint az élet minden területén, az ideológiai munkában, a művészetpolitikában is erre terelődnek most a hangsúlyok. „A szocialista Magyarország kultúráját, szellemi életét nagy tradíciói, kiváló képességei alkalmassá teszik, belső bajlombai arra predesztinálják, hogy barcotasára legyen a társadalomnak a rá váró, nem egyszerű küzdelmekben. A kulturális politikának nem lehet fontosabb dolga, mint, hogy szélesítse és egyengesse ennek útját. S nem lehet kétséges, hogy ezt a jövőben is, a megváltozott feltételek között is teljesíteni fogja, mint ahogy teljesítette az utóbbi évtizedekben.” Általános érdek, hogy a művészet és a politika

kapcsolata a következőkben ilyen módon alakuljon.

E sommásan megidézett gondolatok csak a kötet tartalmi vázát alkotják, fő mondanivalóját kísérlük meg tolmácsolni. A körvonalazott központi témakörök mellett jól elkülöníthető tematikai egységet alkotnak – egyebek közt – a művészi szabadság kérdéseivel, a kultúra és demokrácia összefüggéseivel, a film és az irodalom valóságképével, a párt értelmiségpolitikájával, a művészértelmiség és a társadalom kapcsolatával, a fiatal művészek helyzetével, a nemzetközi kulturális együttműködés alakulásával foglalkozó írások. A szerzők között a mai magyar politikai, ideológiai, tudományos élet jeles személyiségeit, kiemelkedő szakembereit találni. *Aczél György, Agárdi Péter, Almási Miklós, Ancsel Éva, Gyertyán Ervin, Kapitány Ágnes, Kapitány Gábor, Kádár János, Kormos Sándor, Kornidesz Mihály, Köpeczi Béla, Knopp András, Óvári Miklós, Pándi Pál, Pozsgay Imre, Rátkai Ferenc, Rényi Péter, Szerdabelyi István, Tóth Dezső, Vitányi Iván* neve így együttesen különösen sokatmondóan hangzik. A már jelzett dokumentumok mellett közzéteszi a kötet a pártosság, népiség, realizmus, illetve az anyanyelvi műveltség kérdéskörében született állásfoglalást, valamint *Lukács György* születésének jövő évi, 100. évfordulójára vonatkozó irányelveket.

E gyűjtemény lényegében második része az 1977-ben, *Művészetpolitikánk időszerű kérdései* címmel megjelent kötetnek, amely a XI. kongresszus határozatához kapcsolódva, a hetvens évek derekán született írásokból adott bő válogatást. Úgy tűnik: a folytatás sikerült jobban. Bár a józan mértéktartás a fő jellemzőjük, mégis izgalmasabbak, színvonalasabbak az újabb keletű tanulmányok. Minden bizonynyal azért, mert időközben az elemzés alapját jelentő politikai és művészeti élet is összetettebb, elevenebb

lett, több a vitás kérdés, az éles polémia.

A mielőbbi tisztázás szükséglete magyarázza a magyar könyvkiadásban ritkán tapasztalt, gyors nyomdai átfutást. A szerkesztői előszó 1983. december 1-én kelt, a legkésőbbben datált tanulmány pedig a *Társadalmi Szemle* idei januári számában látott első ízben napvilágot. Ehhez képest a könyv április végi megjelenése valóban rekordteljesítmény. A terjedelmében is tekintélyes kötetnek komoly szerepe lehet a napirenden levő művészetpolitikai állásfoglalás megalapo-

zásában, segítheti a XIII. kongresszusra való felkészülést, az ideológiai tapasztalatok, tanulságok összegzését, a teendők meghatározását. Elsősorban – mint ahogyan a szerkesztői szándék is véli – a politikai munkások, pártoktatók, propagandisták érdeklődésére tarthat számot, de társadalmi összefüggései, hatásai következtében ajánlható az értelmiség széles körei, de minden felelősen gondolkodó olvasó számára is. (Kossuth)

CSONGRÁDY BÉLA

Szó, zene, kép

Fodor András válogatott és új esszéi

Az elmúlt negyedszázadról készített röntgenképeit, százöt írását tömörítette hét fejezetbe a költő. A kötet címevel világos-csupaszon tudatva: költészetéről, zenéről, képzőművészetéről, a szellemi élet nagy jelenségeiről szólnak ezek az esszék. De nem a társ-művészetek divatos analógiáit, a területi jegyek alkalmi összecszengetését szolgálják. A mesterséges határok, a művészetek veszteségei, beszűkülései, omlásai nyomán támadt elválasztó falak Fodor számára (akár üvegből volnának) jól átláthatóak. Rögtön kijelenthetem, az „elme és szív szomjas kitarása” őt épp úgy jellemzi, mint e fél mondata *Németh Lászlót*. A filmművészet alkotóiról, a zenei élet nagy áramlatairól, a teremtő látás mestereiről szól könyve. A megigéző

szülőföldről, a hazai tájról; emberekről és tárgyakról. A műfordítás műhelyeiről. Pályatársairól. Géniuszok idézgetnek meg *Janus Pannoniustól* kezdve, a magyar nyelv teste-lelkeként megmutatott *Arany Jánoson* túl *József Attiláig*, *Fülep Lajosig*. A kötet első és utolsó mondata – nyilván véletlen – címert emleget. Ferrara koronás, indás címerét a kötet első mondatában említi Fodor. A négybástyás Castello, a d'Esték palotájának tövében Janus Pannonius nyomait kereste. S az írekről szólva a könyv zárómondata így tudósít: hárfá van az ország címerében. Nos, *Joyce* Ulyssesének helyszíncin járva, Fodor András többek közt a híres ír énekeseknek szánhatta figyelmét.

Takáts Gyulát például *Egryvel* iga-

zolja. Hat szó Takáts *Mézöntő* című verséből: Az öblök fényes, nagy sajtárjai... A fény említésétől függetlenül is csupa ragyogás ez a sor – írja verselemzésében. „Egry képeinek sugárzásából lehet olykor hasonló asszociációkra találni. Amikor például Szigliget kerek begyét úgy formázza, hogy a mázas zöld kúp egy dunántúli búbos kemencére emlékeztet.”

Mégsem egy „reneszánszműveltségű” költő másik (második?) arca derül ránk a könyv olvastán. Nem sokoldalú-ágának hatalmas és szép mellékterméke ez az esszévonulat. Hanem verseinek, a költő gyümölcsös-kertjének földje, napi küzdelmet kívánó talaja. A *gyökerek világa*. A költő munkáséletének naplója, figyelmének és tanúságtévő szándékának dokumentuma: kísérlet, józanul szakmai s gyakran mégis drámai kísérlet arra, hogy a dolgok igazi rendjük szerint legyenek megláthatók.

Fodor András – tréfásan megjegyezhetem, ugye? – szellemi életünknek mindig figyelő, jóakarató nyomozója, szerény, de fáradhatatlan „felügyelő”, aki az cseményeket látni, regisztrálni kívánja a művészi és emberi értékek védelmében. Tanú ő, pontos megfigyelő. Jelen van, amikor Németh László előveszi tárcájából *Gabriel Marcel* filozófus levelét, melyben az remekműként emlegeti az *Iszonyt*, s Fodor „mutatja be” Némethnek *Schönberg Mózes és Áron* operáját 1965-ben, a nyolc évvel korábban már annyira óhajtott közös zenehallgatásuk (házimuzsika!) pótlására. Jelen van a kortársak zeneestjein, elhallgatott kiállításokon, filmbemutatókon, mindig türelmes olvasója pályatársainak: *Liszt Ferenc* pártfogó alkatát juttatja eszünkbe. De tudnivaló: tevékenysége pátosztalan, csendes, nélkülözi az adakozás gesztusát, inkább a magától értetődő szolgálatban testesül meg.

Ha a gyökerek világa ez a könyv, hát kiderülhet, hogy Fodor verseinek közösségteremtő missziója fakadhat

például ebből: Kaposmérőn az iskola legjobb hangú zsolttárosa állt párba a billentyűsor két oldalán, előénekesként diktálva az orgona hatalmas, világoskék hangszekrényének... Bámulatos távolságokat old közelívé, nagy feszültségű ellentéteket szelidít meg tudatunkban.

Kitart makacsul „a különféle értékek szimultán becsülhetősége” mellett. Nemcsak *Kodályról* ír; *Nono* és *Lutoslawski* zenéje is ösztönzi őt, *Bartók* és *Stravinsky* külön-külön kötetnyi mondanivalóra készíti s ők esszéiben is visszatérő, fontos témái maradnak. Stravinsky és Schönberg ridegen élt egymás mellett Los Angelesben; nem az „emlékezés” – Fodor agysebészre jellemző pontossága, ahogy emberek és művek funkcióját felfogja és megérteti velünk: ez oldja békévé az egymásnak feszülő nemes (és kevésbé nemes!) erők indulatait. Már 1947 nyarán, az Eötvös-kollégium felvételi vizsgáján rácsodálkozott Fodor Andrásra egyik professzora: szerethető-e József Attila, Illyés, Németh László egyformán, hiteles szeretettel?! Igen, Fodor személyes hitellel szólhat *Pilinszky* márványsúlyos ígéről, *Nemes Nagy Ágnes* verseiről és esszéiről: a „rendkívül szövevényes, szórétűen tömör, pulzáló életjelenségről” – a versről, s a költői képről s vers-tani vitákról. *Kormosról* szólva a testvéri tanú szeretetével méltathatja „a ritmusok szökdelő vidámságát, a nyelv kópésan eleven, vaskosat tündéribé oldó háját” s elemezheti a *Ház Normandiában* című Kormos-vers Trisztán és Izolda párhuzamait. Témája lehet a bolgár költőtárs *Nino Nikolov* és *Philip Larkin*, akinek költészetéhez az angol, a magyar zene és költészet vonzásában élt zenetudós barátja, *Colin Mason* kalauzolta el. És írhat a magyar előadóművészről, *Sándor Juditról*, aki *Erkel Dózsa*-jának románcát énekelte: a nemesen konduló bánatot, a hazafias érzésnek szépséggé testesülését!

Fodor András szó, zene, kép azonos jeleit olvassa, hallja, látja; eszszéi nyomán hihetjük, hogy egy-egy remek verssor, festmény, dallamív (amennyire képességünk, figyelmünk engedti) a teljesség küszöbére visszahúzza bennünket.

Valamennyi esszében a költő adja mértékül értéklelő örömeit, s a torzítások, megkisebbitések okozta szenvedéseit. Jó eszközeink ezek, hogy mindig átigazítandó gondolkodásunk,

értékrendünk a valóságnak megfelelőhessen. Fodor gyakran szeretne (*Agb Istvánt* és másokat emlegetve példaként) könnyíteni „az irodalmi köztudat késedelmes lelkiismeretén”. De Fodor András méltán dícsért költészetének eddig még nem jól fölismert jelentősége, szépsége példát maga is szótlánul kínál: akinek van rá füle, hallja meg! (Szépirodalmi)

CZIGÁNY GYÖRGY

Közkatonák emlékezete

Simor András: és voltak boldog békeidők

Sokféle történelemkönyvet olvastam már. Kis- és nagydiákoknak szólót, felnőtt érdeklődőknek írtat, őszintét és szándékosan félremagyarázót, idézetekkel teletűzdeltet és a szerző „zszenialitását” csillogtatni igyekvőt, képek, rajzok, térképek és grafikonok seregének felvonultatásával operálót, s csak szövegre hagyatkozót. Olyant azonban, mint Simor András *és voltak boldog békeidők* című kötete, még nem. Ez a *Zrínyi Katonai Kiadónál* megjelent kötet, ha akarom, történelemkönyv egy adott korszakra vonatkozóan, s ha akarom, az író új verseskötete. Illetve – és éppen ez a sajátos, mindaddig páratlan benne –, ha akarom, ha nem, mindkettő egyszerre; egyedülálló ötvözet formájában.

Simor András kiválasztott magának egy közelmúltbeli történelmi

időszakot, a múlt század utolsó évtizedeitől a Tanácsköztársaság leverését követő fehérterror első hónapjáig terjedőt; elolvasott a közbeeső évekből megszámolhatatlanul sok könyvet, antológiát, újságot; beleás-ta magát a témába egy történelem-tudós alaposságával és kíváncsiságával; majd a költészet eszközeit igénybe véve elénk tette ezt a könyvet.

Az említett időszak eseményeit, történelmi pillanatait és a mindennapi magánemberi életlehetőségeket ismerhetjük meg belőle szokatlan formában, dokumentumokból kiindulva, de költői közvetítésben –, s így azok számára is mond újat vagy fogalmaz újszerűen, azokat is megajándékozta a felfedezés élményével, akik már meglehetősen sokat olvastak, sokat tudnak azokról az évekről, évtizedekről.

Az író fogalmazta meg példásan

rövid, mindössze huszonhárom nyomtatott soros utószavában: *„Ennek a könyvnek versei, kitalált dokumentumai tényekre épülnek, egyetlen olyan sor sincs benne, amelynek valóságalapja ne volna. Munkámhoz felhasználtam történelmi forrásokból, egykori lapokból való írásokat, illetve nevezetes személyek valóban elhangzott, vagy leírt szavait, hol saját szövegembe építve, hol önálló citátumként.”* Az utóbbiakat felsorolja az író, majd így fejezi be rövid prózai utószavát: *„Leghálásabb azonban azoknak vagyok, akiket ez az utószó nem sorolhat fel név szerint, ám akik voltaképpen könyvem tényleges ihletői: a múlt század utolsó évtizedeitől 1920-ig közkatona-ként küzdő, a társadalmi igazságosságért harcoló magyar munkásoknak.”*

Miről is olvashatunk Simor András új verseskönyvében, illetve verses történelemkönyvében? Teljes felsorolásra természetesen nem vállalkozhatunk, de talán néhány példa is elég lesz – ízelítőnek. Rigmus egy pesti tanoncz-képezde falán, részlet egy nyomozói jelentésből, szegényházi ének, vers a malterhordónőről, valamint a háború ellen; egy Lenin-fiú verses monológja 1919 augusztusából, a vöröskatona tízparancsolata, siófoki névtelen sírverse – és a többi, és a többi; de nem vizsgálhatók külön-külön, hanem csak együtt, a kötet egységes, költőileg szerkesztett egészében. S ez az egységesség, a megtalált forma ugyancsak értékelendő erénye a kötetnek.

Nem hagyhatjuk említetlenül, hogy korabeli élclapokból átvett gúnyrajzok és karikatúrák illusztrálják a könyvet, nagyon sűrűn. Ritkán látható képek, manapság, s önmagukban is „beszédeselek”. Nem egysze-

rűen csak illusztrálják, hanem ki egészítik a szöveget.

Nem visszavonva az illusztrációk dicséretét – hiszen a költő maga válogatta őket egy-egy oldalra, mint egy vers helyett –, rögzítenünk kell, hogy az elsődleges érdem ebben a könyvben mégis a szövegé, a verseké, a költői teljesítményé. Úgy sikerül gondolati ívet húzni Simor Andrásnak a választott időszak és napjaink közé, hogy nem tesz semmiféle összehasonlítást, nem megy bele a „honnan indultunk, s hová értünk” gyakran félreinformáló hasonlítgatásba; mégis úgy idéz múltat, hogy elgondolkoztatásunk áttételén keresztül a jelent segít okosan megélni. Ami legjobban megfogott a kötet minden jellemzője közül: a költő hite, amely ugyan nem direkt formában kimondva, de jelen van minden sorában. Hite abban, hogy mindig lesznek, akik megtalálják a helyes utat a legnehezebb időszakokban is, és nem riadnak vissza a cselekvéstől. Tehát: hite az emberséget és a maga hitét minden körülmények között megőrző emberben.

Szimpatikus és fontos könyv Simor Andrásé. És szívesen biztatnám arra, hogy folytassa. Ne újabb történelemkönyvvel talán, hiszen azt megírta ezzel. De ennyi kutatás után ily roppant ismeretanyag birtokában, nyilvánvaló költői vénával, mégis újabb kötetekkel. A még talonban maradt ismeretanyag felhasználásával. Akár a hétköznapi, korabeli életről. Ilyen újszerűen. Még inkább az irodalmiról; kibontva azt a néhány sornyi közlés-epizódot, amelyet ebben a kötetben olvashatunk Adyról, s másokról.

MÁTYÁS ISTVÁN

**A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG
ELNÖKE:**

Dr. Horváth István

**A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG
TAGJAI:**

Csik Pál *Radácsi László*

Dr. Fancsik János *Dr. Szabó Károly*

Dr. Molnár Pál *Dr. Tamáskovics Nándor*

Németh János *Tóth Elemér*

A SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:

Dr. Bacskó Piroska (cikk, tanulmány)

Kelemen Gábor (riport, szociográfia)

Kojnok Nándor (szépirodalom)

Dr. Praznovszky Mibály (hagyomány)

Czinke Ferenc (művészet)

Pál József szerkesztő (kritika)

Főszerkesztő: **BARANYI FERENC**

A Nógrád megyei Tanács VB művelődésügyi osztályának lapja.

Főszerkesztő: *Baranyi Ferenc*. Szerkesztőség: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Telefon: 14-386. Kiadja: a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: *Bálint Tamás* igazgató. Terjeszti: a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőnél, a posta hírlapületeiben és a Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest). Közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215-961 61 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára 12 Ft. előfizetési díj fél évre 36, egy évre 72 Ft. Megjelenik kéthavonta. *Kéziratokat és rajzokat nem örvünk meg és nem küldünk vissza.*

ISSN: 0555-1167

Index: 23-923

Készült a Nógrád megyei Nyomdaipari Vállalat salgótarjáni telephelyén, 1000 példányban 5,6 (A/5) iv terjedelemben. F. v.: *Kelemen Gábor* igazgató. 84-36269 N. S.

Ára: 12,- Ft

1955. évi költségvetésről és az 1955. évi költségvetés végrehajtásáról

PALÓCFÖLD
